

చంద్రహాస చరిత్ర.

శ్రీ శేషాద్రి రమణ కవులు
(శతావధానులు)

PUBLISHED BY

మాడిరాజు రఘునాథరావు

1923.

[illegible]

పీఠిక.

శ్రీభరతావనిగల షప్పన్నారుదేశములలో నాంధ్రరాష్ట్ర మొకటైనది దిగంతప్రఖ్యాతి నందియుండెను. దీనికి త్రిలింగదేశమని యుపనామముగలదు. త్రిలింగతద్భవము తెలుగు. ఇయ్యది ఆంధ్రభోజుడని నుతిగన్న కృష్ణదేవరాయలకాలమున వికాసము జెందుటకారంభించెను. మనుచరిత్ర విష్ణుచిత్తీయము వసుచరిత్ర మొదలగు ప్రబంధములెన్నియో బయలువెడలెను. తదుపరి రాజులు ధనదాతలు మండలేశ్వరులు మొదలగువారు తమపేరులు స్థిరస్థాయిగానుండుటకు కృతులే హేతువులని దలంచి కవులసత్కరించి పద్యగద్యాదిగ్రంథముల నంకితముగొనియుండిరి. వర్తమానకాలమందనేక నవలలు చరిత్రలు తత్వార్థకాదిశాస్త్రములు పరిపాలనావిధానసూత్రములు వస్తునిర్మాణ రసాయనాదిశాస్త్రములు కవిజీవితములు భాషాంతరీకరణములు మొదలగునవిబయలువెడలి భాషాపోషణకు దోహదమొసంగియుండెను కానిగద్యపద్యప్రబంధరచన కొంతవరకు మందగమనము వహించినటుల ప్రస్తుత పరిస్థితి దెలుపుచున్నది. ఇట్టితరుణములో చంద్రహాసచరిత్రమను నాలుగాశ్వాసముల కబ్బము వ్రాయబడుట శ్రేయస్కరమే. ఏతత్కృతిభర్తయగు మాదిరాజు రఘునాథరావుగారు వందనీయులు. వీరునియోగి బ్రాహ్మణులు. సద్వంశజులు ఈకృతినాథునితండ్రి అబ్బరాజుగారు. తల్లిజగ్గాయమ్మగారు. ఈమెతండ్రి ప్రశస్తవంశీయుడగు తుఖ్యారి కోటిలింగంగారు. తుఖ్యారివారు వైద్యశాస్త్రాదిగ్రంథకర్తలు కృతిపతులునై విరాజిల్లినారు. శరభరాజీయము భేషజదర్పణాదిగ్రంథముల రచించినదీతుఖ్యారివంశజులే. కృతినాథుని గూర్చి గ్రంథకర్త వ్రాసినపద్యము యథార్థమును ప్రకటించుచున్నది.

చం॥ సరసుఁడు వ్యావహారిక వి ♦ శారదుఁ డాంధ్రకవిత్వ తత్త్వ భా
స్వరు డతిధార్మికుండు ♦ విలసత్తర వైద్యవిశేషవేది సు
స్థిరశివభక్తితత్పరుఁడు ధీవరు ♦ డారఘునాథరాయుఁ డి
ద్ధర దనకీర్తిచంద్రికల, దాల్చి ♦ దిశల్ ప్రభలీనుచుండఁగన్.

కీవియందతిశయోక్తి లేదనుట సందేహములేదు. కృతిపతి పితర లుభయగోత్రములవారును ధర్మకార్య ప్రతిష్ఠాపకులగుటయేగాక విద్యాప్రవీణులైయుండుటచే ఇట్టివంశములకు జెందిన రఘునాథరాయాహ్వయు డన్నిటిచే కీర్తినందుట దుర్లభమైనదిగాదు. వైద్యశాస్త్రమేల బట్టువడకయుండును. విద్య కొన్నివంశములందు పారంపర్యముగా వచ్చుచుండును. ఉభయవంశములట్టివియైనపుడిక చెప్పవలశినపని లేదు.

కృతిపతి జననితమ్ముడును వైద్యశాస్త్ర విశారదుడును ప్రశస్త కవియునైన పిచ్చయ్యగారు నాకు మిగులగౌరవనీయులు. కృతికర్తకు కృతినాథుడు ప్రశస్తపురుషుడులభించుటయు సదృష్టమేగదా? మణివల నకంకణమును కంకణమువలన మణియు ప్రకాశించునటుల కృతిపతికృతికర్తలుగలిగిన మిగులకీర్తినిగాంచి ప్రకాశించుచుందురు. ఈగ్రంథకర్త తనను గూర్చి ఈపద్యములో దెలియపరచియున్నాడు.

మ॥ నను శ్రీరాఘవపాదపద్మ భజనా ♦ నందైకచిత్తాంబుజా
తుని శేషార్యసమాహ్వయున్నవరస ♦ స్తోమాభిరామాచ్యవా
క్ఖనినిన్ బల్చి లవంగచంద్రవరపూ ♦ గంబైనతాంబూలమున్
ఘనవస్త్రాదులొసంగి పల్కెమృదువా ♦ క్యస్ఫూర్తి వాటిల్లగన్

కవి తాను ధూపాటి శేషాచార్యుని పౌత్రుడైనటులను వేంకటరంగాచార్యుని పుత్రుడైనటులను నుడివియున్నాడు. పేరు శేషాద్రికవి.

వీరు నాకు పరిచయులగుటచే తెలిసినవరకు వివరించుచున్నాడను. వీరు శేషాద్రి రమణసోదర కవులలోనొకరు. శతావధానులు. శాసనముల పరిశోధించి విమర్శించుటలో శక్తిసమర్థ్యముగలవారు. మరికొన్ని నాటకాదిపుస్తకములు వ్రాసినవారు. పాఠకమహాశయులకు తెలిసియున్నవారే. కవిత్వముకాలోచితవర్ణాలంకృతమై మృదుమధుర పదలలితమై ద్రాక్షాపాకముగా నలరారుచున్నది. అలంకార వర్ణనాదులు పూర్వకవుల సాంప్రదాయకమున కెంతయు దీసిపోనేరవు. పద్యములం దాంధ్రశబ్దప్రయోగములే విశేషముగా కన్పించుచున్నవి. లోకోక్తులందందు బొందుపరుపబడియున్నవి. కథ దుష్టాత్ములకు గల్గిన కీడు తెలుపుచుండుటచే నీతిప్రబోధకమైన దనుటకు సంశయించ బనిలేదు. ఈపొత్తమును ఆంధ్రాంగ్ల పాఠశాలలయందు పఠనీయగ్రంథముగా యేర్పాటుజేసిన బాలురకు భాషాపరిచయముగలుగుటయేగాక దుష్టతనముతొలగించి నీతిని గఱుపగలదు.

మచ్చుకు కొన్ని పద్యములు చూపబడుచున్నవి.

ఉ॥ వాసనలేనిపువ్వును.	పుట 31
గీ॥ పాలుద్రావెడి.	37
మ॥ అరచేనుంచియు.	53

ఇట్లు,

గుంటూరు,
18_5_28.

వెంకటసుబ్బరాయ గుప్త గ్రంధి.
ధన్వంతరి, వైద్యలహరి, స్త్రీబాల వైద్యసుధాబ్ధి,
సంపూర్ణ భాగవత నాటకాది గ్రంథకర్త.

నామగోపన రథబంధయుత సీసం.

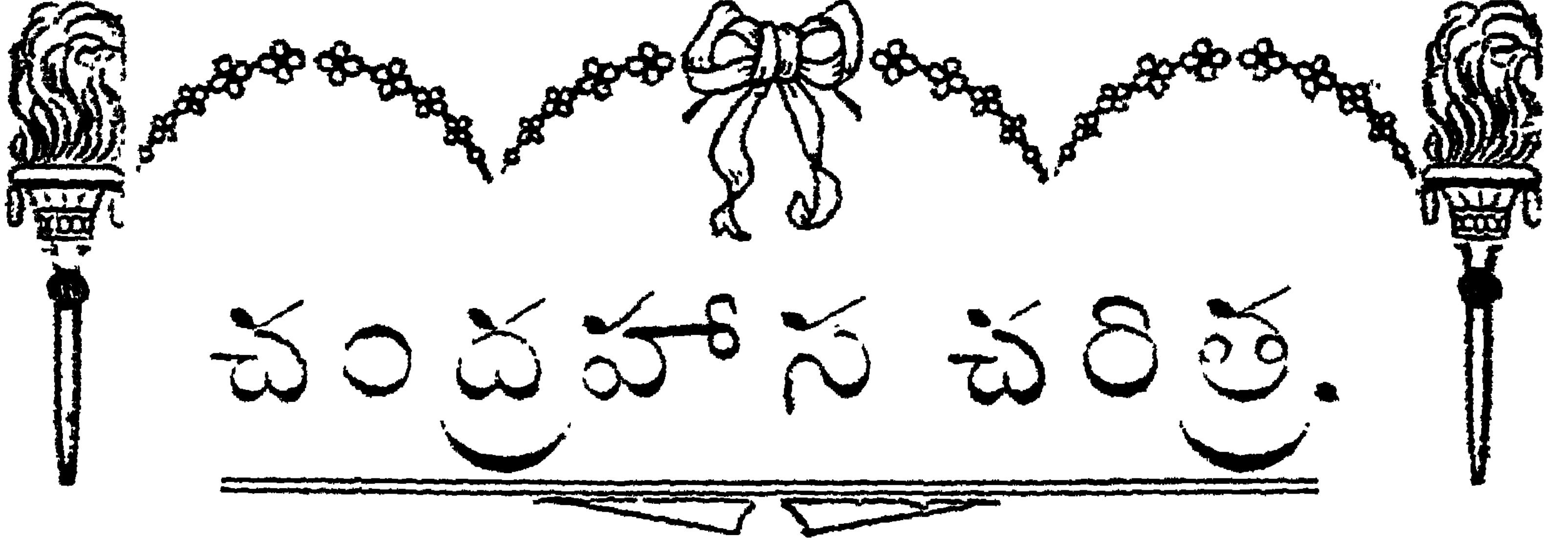
శ్రీరమణీమనోహర కౌస్తుభధరా సుగుణ
హారవిరాజ విగళితాంహా!
వనజాక్ష శ్రీకర ఘననీలసమవర్ణ భామాజనా
బ్జాత్ర వనధిశయన
సనకాదిమునిలోక జనవశీకరచిత్ర గజవరావన
దక్ష గరుడవాహా!
భక్తరక్షక మంజుభాషణ హరనుత శేషశైల
విహార చిరయశోబ్ధి!
విజయసఖ రఘురామ శోభితకువలయ
నాథ మురహర నగధర నారసింహా
రాజముఖ యఘుజయ ధనరాజిత్రైక
వస్తుజాల మ్మొసంగుము వైరిహారి

గ్రంథకర్త,

30-1-1918.

శ్రీరస్తువిజయోస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

చంద్రహాస చరిత్ర.

శ్రీలీలాకరణంబు మంజులయశస్సీమంతినీభూషణం
బాళీనాఘవిదారణంబు కవితావ్యాసంగసంగార్భటీ
కేళీద్యోతక మైన శ్రీహరికృపాకల్పప్రభావ్యాపకం
బాళీనాయుస్సౌఖ్య మిచ్చి రఘునాథామాత్యు రక్షించుతన్॥

చ॥ కరమున వీణఁదాల్చి రసకల్పకమంజులగోక్తి గీతికా
పరిణతి తాండవింప మృదుపంచమనాదము తోడ గానముల్
నెఱపు పయోజగర్భు తరుణీమణి ప్రోచును గాత మత్కృతీ
శ్వరు రఘునాథమంత్రివరు సంతతధర్మకళాధురంధరున్॥ ౧

ఉ॥ తన యనురాగమున్ దెలుపఁ దన్వికి నర్ధశరీరమిచ్చి త
న్వాని యనురాగదృష్టిఁ గను పెంపున నాయమ దేహమందు సా
మును గొని సానురాగరసమున్ సమభోగ్యముగా నొనర్చు నా
ఘనుఁడు భవానిశంకరుఁడు క్రమయశున్ గృతిభర్త నోముతన్

చ॥ వనరుహనాభు పొక్కిలి నివాసతలంబు, జగత్త్రియంబు సృ
ష్టిని బొనరించు చేఁత నిజశేముషి, పల్కువెలంది సేసలన్
గొనుట హితంకరం బయిన కూరిమిసేఁతగ నొప్పు నట్టి య
బ్జసజుఁ డిచ్చుఁ గాతఁ గృతిభర్తకు దీర్ఘతరాయురున్నతుల్ ॥ ౪

చ॥ వితతవియోగదుఃఖమున విన్నదనంబు వహించి లంకలో
సతులదురంతకష్టముల నందుచునున్న విదేహపుత్రికిన్
బతిశుభవార్తఁ జెప్పిన ప్రభావపయోనిధి యాంజనేయుఁ డు
న్నతశుభదృష్టితోడ రఘునాథసమాహ్వయు నోముఁ గావుతన్ ॥

మ॥ గురుఁడై యాదికళావిధుల్ గఱపి పెక్కుల్ గావ్యరత్నంబులన్
విరచింపం గల తెల్వి నిచ్చియును పైఁ బెండ్లిండ్లపేరంటముల్
నెఱయన్ జేసి మహావధానకవితానిర్మాల్యసింహాసన
స్థిరునిన్ జేసిన మత్పితన్ దలఁతు రాశీభూతవిద్యాయుతున్ ॥ ౬

చ॥ గురుని పదాంబుజాతములకున్ బ్రణమిల్లి యపూర్వసత్కవీ
శ్వరులకు వందనంబులను సల్పి సనాతనమార్గగామినై
సరసమృదూక్తిబంధురలసత్తరమై తగు నాంధ్రకావ్యమున్
విరచనమున్ బొనర్తు సుకవిప్రభులార! యనుగ్రహింపుఁడీ॥ ౭

వ. ఇష్టదేవతాప్రార్థనంబును గురుస్తుతియుఁ బూర్వకవిస్మరణంబును నాచరించికొని కావ్యంబు రచింప నుద్యోగించుచున్న సమయంబున.

కృతినిర్మాణప్రస్తావన.

సీ. తనపూర్వు లుద్ధరించిన యాలయంబును
పునరుద్ధరించిన భూరియశుఁడు
శమదమాదికగుణసమితికి నిధి యని
జనులచే నుతి గను సజ్జనుండు
దానధర్మములు హస్తద్వయంబునకును
నైజముల్ జేసిన న్యాయవిదుఁడు
సత్యప్రియత్వంబు సర్వసమత్వంబు
నాచరించెడి కరుణాకరుండు
అబ్బరాజుకులాంభోధిఁ కబ్జమిత్రుఁ
డార్యనుతసంతతవితీర్ణహారిమూర్తి
సాధుమార్గహితుఁడు రఘునాథరాయ
లెలమితోడ గృహంబునఁ గొలువుఁదీరి।

మ॥ నను శ్రీరాఘవపాదపద్మభజనానందైకచిత్తాంబుజా
తుని శేషార్యసమాహ్వయున్ నవరసస్తోమాభిరామాచ్ఛవా
ఖునిన్ బిల్చి లవంగచంద్రవరపూగంబైన తాంబూలమున్
ఘనవస్త్రాదు లొసంగి పల్కె మృదువాక్యస్ఫూర్తి వాటిల్లఁగన్॥

కం॥ శ్రీచంద్రహాసు చరితము
నానాలంకృతవైభవ జలరాశిన్
ప్రాముఖ్యముగాం గృతి నే
పాచార్యా! సలిపి నాచే సంకీర్తనముల్॥ ౧౧

కం॥ అనుటయుఁ బరమానందం
బును జెంది రసానుకూలముగఁ గావ్యంబున్
వెనుఁగున లిఖియించితి స
జ్జనులారా! కావ్యరసము చవిఁగొనఁదగున్॥ ౧౨

వంశావతారము.

కం॥ దృశ్యాదృశ్యత్రికక్షే
వశ్యపరబ్రహ్మపాదపంకజభజనా
వశ్యాచరణుండు శ్రీమ
త్కాశ్యపముని మించు మహామహిమాయుతకీర్తిన్॥ ౧౩

ఉ॥ ఆ యనఘాత్మునాశ్రయమె యజాన్వయగోత్రవరుండు గాంగదే
జోయుతుఁ డార్యసంస్తుతయశోమహనీయదిగంతరుండు శ్రే
శ్రేయసలోకసంతతవశీకరణప్రవణుండు కావ్యవి
ద్గేయుఁడు మాదిరాజు వెలఁగెన్ నవ్యనయాగమకలాపుఁడై॥ ౧౪

కం॥ ఆ మాదిరాజు లోకా
సామాన్యయశంబుఁ గాంచి సాత్త్వికమతియై
భూమి విడెఁ; నద్ది మొదలుగ
నామహితాన్వయము నాయకాఖ్య వహించెన్॥ ౧౫

శా. సాక్షాన్నా[illegible]విభ దివ్యశ్రీల్ [illegible] విభ్రాజమా
నాఖ్యామాత్ర [illegible]నిశీలసమ్మై సౌజన్యముల్ జూప న
[illegible] సుభానుభావనవసంపచ్ఛ్రాలియై నవ్యశో
[illegible] యబ్బిరా జలరెఁ దత్సద్వంశభూపాత్ముల౯ ౧౭

సీ. అ[illegible]బల [illegible] మొనర్చి
[illegible]తరణవిఖ్యాతివిభవ మంచె
[illegible]లపుణ్యక్షేత్రసందర్శనము సల్పి
గార్హస్థ్యధర్మముల్ గౌరవించె
శ్రీ[illegible]స్మృతి సల్పి యేకప
త్నీవ్రతధర్మంబు నిర్వహించెఁ
కవులచే నుతిపద్యకాండంబు గ్రహియించి
స్థిరయశస్సాంద్రచంద్రికల నించె
తనదు పేరుతో "యబ్బరాజుపాలె"
మను[illegible] నగరంబు నిర్మించె నతఁడు సచివ
మాత్రుఁడే వందియాచకస్తోత్రదామ
రాజితవికాసఖని యబ్బరాజుమంత్రి ॥ ౧౮

కం॥ అల యబ్బరాజుసచివుఁడు
కులసతితో మెలఁగు చుండఁ గొమరుఁడు గలిగె౯
కలితకళాపద్మజుఁ డు
జ్జ్వలరూపుఁడు శరభరాజు జననుతమతియై॥ ౧౯

ఉ. గురుతరసద్యశోధనముఁ గూర్చి నిరంతరసత్యభాషణా
కరుఁడయి పూర్వకావ్యరసగంధమధుద్రవపానకౌతుకా
భరణగుణాఢ్యరాము నిరవద్యతరప్రతిభాప్తి మీఱె నీ
రసికు లెన్నఁగా శరభరాజు తనూజులఁగాంచె నల్వురన్॥ ౧౯

సీ. వితతవిరోధిదుష్కృతమస్తరధ్వాంత
యామినీనిశిరాజు సోమరాజు
అతులశృంగారరసాకరయువమనో
హారిణీరతిరాజు వీరరాజు
ధృతిపరాక్రమరసాదికతిరస్కృతవనీ
రమణీయమృగరాజు రామరాజు
సతతపత్నీవ్రతాచరణనిర్మలయశో
రఘురాజు శ్రీశివరామరాజు
జలజసంభవు ముఖచతుష్టయము రీతిఁ
గల్పతరుశాఖికాచతుష్కంబుపగిది
శరభరాజు ప్రమోదవిస్తరము నొంద
మించి రౌదార్యలక్ష్మి వరించ ధాత్రి॥ ౨౦

క. వీరల లోపల గుణవి
స్తారుండై రామరాజు ధార్మికవిద్యా
పారాధిగమనుఁడై శశి
తారానిభశుభ్ర కీర్తిధనము గడించెన్॥ ౨౧

చ॥ శ్రీనమలక్ష్మిష్టవేశనకు వక్షోము మొదలి "రాపిఫ్రాషీ"లో
శేషన్న ప్రతిష్ఠ సల్పి యనవర్గము లంఛియు నబ్బురాంబ
శ్రీ నసుధ పావనత్వముఘటింపఁ దటాక మొనర్చి శైలజా
ధిపుని ప్రతిష్ఠ సల్పియుఁ బ్రసన్నగను రామయమంత్రి ధన్యుఁడై ౨౨

క॥ ఆ రామయ వెంకనాక్షికి
భూరాజితహృదయ రామమాంబను సుగుణా
ధారమతి వేంకమాంబను
చారుతరాత్మీయకీర్తిసన్నిభ మతులన్॥ ౨౩

చ॥ ఎపుడు దనూయ భర్తృహితమే యొనరించుచు నుండు సత్యనా
మ్నీ ఘనతి పీడనాడను కృపామతి నీడను రామమాంబ సో
దరులను బోలె నన్యులను దన్నును సల్పును నాథుసేవ దు
ష్కృతులఁగాంచ నోపదు లసన్మతి వేంకమ సర్వవేళలన్॥ ౨౪

సీ॥ ఇరువురు శారదాతరుణితో నాత్మీయ
ఖ్యాతిఁ బోలుదురు కళాస్తోకగరిమ
ఇరువురు ధారుణీధరజాతతో ధరా
జాతతోఁదుల్యులు సత్యకలన
ఇరువురు నింద్రుని యింతితో సత్యావ
రోరుతో సమలు స్వరూపనియతి
ఇరువురు చంద్రసోదరితోడ ననసూయ
తో నీడు జోడు సంస్తుతగుణాప్తి

ఇరువురకు సర్వారే సాటి పరమశాంతి
దాంతిముఖసద్గుణైకసంతానమంద
రామవామాంబికి సద్గుణరత్నపేటి
సోమకమాంబికి సత్య సుర్వీవధూటి ౧౫

క. ప్రథమసతి కుదయ మందెను
ప్రథమానయగుండు శంకరయ్య వితీర్ణ
ప్రాధ్యైకనిపుణుండై మా
నధనస్తవనీయగుణగణప్రవరుండై ॥ ౧౬

క. కాంచె ద్వితీయాంగన ధీ
సంచితనిరవద్యచరితు శమదమశాంత్యా
ద్యంచితమానసపదు ధ
ర్మాచరి యని తలచు నమ్మ రాజవరేణ్యున్ ॥ ౧౭

సీ. సామ్రాజ్యరక్షణచాకచక్యంబునఁ
జాణక్యమార్గంబు సంతరించి
రాజకీయరహస్యయోజనావిధులలోఁ
నల యుగంధరనీతి సభ్యసించి
పరిపాలనక్రియాపాండిత్యగరిమలోఁ
దిక్కనయాజి పొందికి గ్రహించి
స్వాతంత్ర్యచాతుర్యసామరస్యములలోఁ
దిమ్మరుసుమంత్రి మార్గమ్ము గాంచి

భాసురయశోఽభిరాముఁడై నాసరెడ్డి
వేంకటాద్రివసుంధరావిభుని చెంత
సచివపదమున మిగులఁ బ్రశస్తి గాంచె
నతఁడు సామాన్యుఁడే వేంకటయ్యమంత్రి! ౨౮

క॥ ఆ వేంకటమంత్రికి సుగు
ణాశ్రయగుణశీలావిభవప్రా
భాషాపకీర్తినుతిపడ
పేరలుఁ డగు కోటమంత్రివిభుఁడు జనించెన్॥ ౨౯

చం॥ ఫణిధరు పావనాంకితమహాభక్తియుతుం డగు కోటయాఖ్యసా
మణి పరిపాలనాగతిసమగ్రకలావిభవంబు నేర్చి తా
గణకపదంబు నందుఁ బురికర్షకు లుజ్వలసమ్మదోక్తి భూ
షణము లొసంగ మించె సుయశఃకలనావలమానమూర్తియై।

ఉ॥ హరిభవానిశంకరపదాంబుజముల్ మది నిల్పి భక్తిఁ జేసె।
నారమణీయసద్వ్రతవిభాసురస్వచ్ఛయశఃకలాపయై
మీరెను వేంకమాంబ యెలమిన్ ఘను కోటయమంత్రి భార్యయై
వారధికన్యకాసుగుణవైభవసంగతయై ధరాస్థలిన్॥ ౩౦

క॥ కొడుకుల నా కోటయసచి
వుఁడు గనియెన్ గులజ యందుఁ బురుషార్థములో
జడజజు నాస్యచతుష్కమొ
పుడమిం బొడమెననుచు స్వజనములు కీర్తింపన్॥ ౩౧

సీ॥ ప్రథమపుత్రుఁడు కవివర్యసంస్తవనీయ
హారిసద్గుణశాలి యబ్బరాజు
రెండవ తనయుఁ డఖండగాయకకవి
త్వప్రాభవుఁడు రామబ్రహ్మమంత్రి
మూఁడవసుతుఁడు సమ్ముదితధాత్రీనాథ
సంస్థానవర్తి కృష్ణయ్యమంత్రి
నాల్గవతనుజుఁ డనన్యసామాన్యని
త్య కవిత్వవిదుఁడు ముత్యముబుధుండు
జననిజనకుల పుణ్యాతిశంబులిట్లు
భాసురపుత్రరూపములఁ గాంచె
ననుచు జనములు కీర్తింప నలరి రిలను
గోత్రముని కాశ్యపుని కీర్తి క్రొత్తలెత్త॥ 33

గీ॥ వారిలోఁ గృష్ణమంత్రి ప్రాభవము నంది
యలరి వేంకటలక్ష్మమ యందుఁ బుత్రుఁ
గాంచెఁ గోటీశ్వరుని దానకలితహస్త
పద్మ గణికపదస్థితు భవ్యచరితు॥

ఉ॥ తమ్ములు ముగ్గు రాశయహితమ్ముగ ధర్మనయార్థగమ్యమా
ర్గమ్మున భ్రాతృభక్తివిధురమ్ముగ వర్తనసల్పుచుండఁగా
సమ్ముదితానవద్యవిలసద్యశుఁడై తగె నబ్బరాజు త
థ్యమ్మగు నబ్బ! రా జితఁడె యంచును వారలు సన్నుతింపఁగన్.

సీ॥ శరభరాజీయాది సద్గ్రంథనిర్మాత
శరభరా జేతస్వి జనకుతండ్రి
వైద్యకళాకలాప్రాయుఁడౌ కోటి
లింగసుకవిరుఁ డే లేమ తండ్రి
కవితాభిమానసమగ్రజ్ఞానసంశోభి
పిచ్చయ్య సచివుఁ డే వెలఁదితమ్ముఁ
డార్యసంస్తవనీయచర్యాభిరాముఁడా
తుళ్ళ్యూరుకుల మే వధూటినెలవు ॥
పరమపదవాస నిర్మలపాదపద్మ
సేవనాలోలరూప మే చెలువ మనసు
అట్టి జగ్గాయమను బెండ్లియాడి మించె
నబ్బరాజు గభీరపయోఽబ్ధిరాజు ॥

శా॥ శ్రేయోదాయకమైన మార్గములలోఁ జిత్తమ్ము వర్తించి య
న్యాయప్రాపకదుష్ప్రవర్తనములం దాసల్ విసర్జించి త
న్న్యాయుష్మంతులు సద్గుణల్ వినుతిసేయన్ గీర్తినిం గన్న జ
గ్గాయమ్మన్ బతిభక్తిశీలను స్తుతుల్ గావింపఁగా శక్యమే ॥

గీ॥ పరమమతులగు నాదిదంపతుల పోల్కి
యతులసౌజన్యసౌభాగ్యయుతులు నగుచుఁ
బ్రబలు జగ్గాయమకు నబ్బరాజుమంత్రి
వరున కుద్భవమైరి మువ్వురుతనయులు ॥

చ॥ తనయులు ముద్వ్రరాయ్యలు సదాశివరాయులు పెద్దవాఁడు పా
వని రఘునాథమంత్రిగుణవన్మణి రెండవవాఁడు సజ్జనా
వనుఁడగు సోమసుందరుఁడు ప్రాజ్ఞుఁడు మూఁడవవాఁడు గాఁగఁ
దీనిగడియింప సాగిరి సుకీస్తవనీయ యశోఽభిరాములై ॥

తే.గీ॥ కామమయు నఖిలాండాంబికయును రత్న
మాంబయును రంగనాయకమ్మయు మఱి శశి
రేఖమలు పుత్రికామతల్లికలు గాఁగ
జగ్గమాంబాబ్బరాజు లుచ్చతను మనిరి ॥

చ॥ పతి పరలోకమేగఁ దన బాలుర వృద్ధికిఁ దెచ్చి విద్యయుఁ
చతురత నభ్యసించుటకు సాయమొనర్చి వివాహకార్యముల్
వితతశుభంకరంబుగ నవేలముదంబున సల్పి కీర్తిసం
గతయయి ప్రాజ్ఞ తా ననఁగఁ గ్రాలెను జగ్గమసాధ్వి ధన్యయై ॥

గీ॥ రామస్వామితనూజను
ఆ మాణిక్యాంబ పెండ్లియాడెను విద్యా
కామి సదాశివసచివ
గ్రామణి గీతైకవిచ్ఛిఖామణిగుణియై ॥

మ॥ పతిసేవాపరతంత్రభాగ్య మది లోపంబై చనన్ భక్తిస
న్మతియై మించి సదాశివాంఘ్రియుగ చింతన్ బూని తన్నామమే
గతి యంచున్ జపియించుచున్ దలచుచున్ గాంతాజనానందవ
ర్ణితచారిత్రవిశేషయై వెలసె మాణిక్యాంబ సచ్ఛీలయై॥

క॥ శ్రీసోమసుందరుండు గుణ
భాసురుఁడై ముత్యమనెడి ప్రాజ్ఞునకు దయా
వాసునకు దత్తుఁడై కవి
తాసంగతిఁ గాంచి కీర్తిధనము గడించెన్ ॥

సీ॥ సోమసుందరరాయ విశుద్ధచరితుఁ
డధిక ప్రీతిని శేషగిరమ్మ నెలమిఁ
బెండ్లియై తోడి యువకుల వినతులంది
హూణరాజసభోద్యోగయుక్తుఁ డయ్యె ॥

ఉ॥ రెండవ సూనుఁ డార్యనుతరీతియుతుండు రసాభిరామవా
గ్మండనమండితుండు రఘునాథసమాఖ్యుఁడు కీర్తికామినిన్
నిండు ముదంబుతో జగము నిండ నటింపఁగఁ జేసె సేసుధీ
రుండౌ కృతిన్ గొనెన్ గవివరుల్ తను శ్లాఘనమాచరింపఁగన్ ॥

చ॥ సరసుఁడు వ్యావహారికవిశారదుఁ డాంధ్రకవిత్వతత్త్వభా
స్వరుఁ డతిధార్మికుండు విలసత్తరవైద్యవిశేషవేది సు
స్థిరశివభక్తితత్పరుఁడు ధీవరుఁ డా రఘునాథరాయఁ డి
ద్ధరఁ దనకీర్తిచంద్రికల దాల్చి దిశల్ ప్రభ లీనుచుండఁగన్ ॥

మ॥ వరమాతామహదుగ్ధవారినిధిభాస్వద్రత్నమై సత్కులా
భరణంబై పతిపాదభక్తి గల యంబాయమ్మ నా సాధ్వి ను
ద్వరఁ బెండ్లాడి సమస్తసౌఖ్యములఁ గొప్పన్ మించి సంతోషవి
స్ఫురణన్ సత్యవతీకుమారికను నిమ్ముల్ మీరఁ గాంచెన్ ధరన్ ॥

షష్ఠ్యంతములు.

కం॥ సరసాగ్రేసరునకు భా
సురకవితాభావలోలశుభగమనోజ్ఞాం
తరునకు ధర్మకళావి
స్తరునకు వ్యవహారధర్మతత్త్వజ్ఞునకున్॥

కం॥ ధీరస్తవనీయకళా
సారాచారాభిరామసౌజన్యునకున్
పారావారగభీర
స్ఫారునకున్ సుకవివినుతసద్ధర్మునకున్

కం॥ నిరవద్యభక్తిశీలున
కురుతరశంకరపదాబ్జయుగళీసేవా
పరిణద్ధహృదయపద్మున
కరిహితకరస్తనుక కహంశూన్యునకున్॥

కం॥ శ్రీరఘునాథసమాహ్వయ
సూరివ్రజవర్ణనీయసుంభత్సుగుణా
ధారునకు జగ్గమాంబా
నారీపుత్రునకు సుకవినందితమతికిన్॥

వ॥ అభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధిగా నా రచింపంబూనిన చంద్ర
హాసచరిత్రమునకుం గథాక్రమం బెట్టిదనిన.

చంద్రహాస చరిత్ర.

ప్రథమాశ్వాసము.

కథా ప్రారంభము.

చ॥ ధరణిం గలట్టి పట్టణవితానము లందున నగ్రగణ్యమై
సరసుల కాటపట్టయి ప్రశస్తసమస్తసువస్తునిస్తులా
కరమయి భర్మహర్మ్యమణికాంతిసమన్వితదిక్ప్రదేశమై
కరము వెలుంగు శ్రీపుర మగణ్యతరప్రమదానివేశమై॥ 1

చ॥ ధరణిసురాగ్రగణ్యులు విధాతృని మింత్రు సమస్తవిద్యలన్
బురహారు మింత్రు నిశ్చయము భూపకుమారులు శస్త్రయుక్తిం గి
న్నరపతి మీఱు ద్రవ్యకలనంబున వైశ్యులు మింతు రెందు, శ్రీ
హరిపద మాటు ధాన్యనిచయాళి హలాంకునిమింత్రు పాదజుల్॥ 2

సీ॥ తోటలా సరసంపుఁ దేటలా నవకంపుఁ
బాటలా చెల్వారు తేటులలరు
పేటలా కొమరైన బాటలా సొగసైన
చోటులా సౌధాళికోటు లలరు
చేటులా యందంపు బోటులా సరసంపు
వాటులా నృత్యాపు నీటులలరు
కోటలా సద్భటకోటులా జవయుత
ఘోటులా ముద్దులమూట లలరు

నవనవవిలాసభాసుర వివిధభాగ్య
నిరుపమానంబు విదళితసురపురంబు
శ్రీపురం బొప్పు లక్ష్మీకిఁ గాపురంబు
ఆపురమునకు సాటి రా దేపురంబు ॥

ఉ॥ అతులితహర్మ్యభాగముల యందుఁ జరించుచుఁ జంద్రికాసితా
వితతులలోఁ బురాంగనలు వేడుకకై శశిలోని జింకకున్
సితతృణాంకురంబులఁ జిగిర్చెడి గారుడరత్నభూషణ
ప్రతతిని జూపి తోడిచెలులన్ నగఁ దా మొనరింత్రు హాసమున్ ॥

చ॥ పురవరసౌధశుభ్రరుచిపూగముతోఁ దనమేనికాంతి చు
ట్టఱికము సల్ప సారెకుఁ దలాలున దూఱి గవాక్షమార్గమున్
బోర్పొరి నేగు చందురుని ముగ్ధలు నైకొన హస్తనైల్యబం
ధురమలినాంకుఁడయ్యె ననఁ దోఁచుఁ దదంతరనీలరుక్చ్ఛటల్ ॥ 48.

చ॥ పొలఁతుల యూర్పుతావులను బుట్టువునొందె దళత్సరోరుహం
బుల కడవృద్ధినందె పురపుష్పవనీరమణీయశాఖికా
స్థలముల నాఱి తేఱి తనుదాన దిగంతరమధ్యవర్తియై
మలయసమీరమా పురరమాపరిచర్య మొనర్చు నిత్యమున్ ॥

ఉ॥ ఆపురమేలు మేలు భళియంచు జనుల్ నుతియింప నీతిఁ బ్రా
ధాన్యయుతప్రభుత్వకలనాయితసత్యశుచిస్థిరుండు ధై
ర్యాపరకాంచనాద్రి సుజనావనుఁ డంచితసద్గుణుండు సీ
తాపతిభక్తుఁ డొప్పు బహుధావిజయాఖ్య వహించి మించుచున్ ॥

ఉ॥ ఆతనిమంత్రి దుర్గుణగణాకరుఁ డాత్మసుఖప్రయోజనా
ధీతజనాపకారకృతదృఙ్నివహుం డతిలోభియున్ దురా
శాతతబద్ధచిత్తుఁడు ప్రజాపరిపీడనవర్తనుండు త
ద్భూతలనాథు మన్ననల బొంది చెలంగును దుష్టబుద్ధినాన్ ॥

చం॥ అతఁ డొకనాఁడు గేహమునయందున జ్యోతిషసారసాహితీ
యుతులును నాప్తులున్ జెలగ నుండియు ముచ్చటలాడువేళఁ ద
త్సుతు వెనువెంట నాడుకొనుచున్ జనుదెంచెను బాలుఁ డొక్కఁ డం
చితసుకుమారదేహుఁడు ప్రసిద్ధతరాభుఁడు కేళిలోలుఁడై॥

సీ॥ కలువరాయని రేకగతిఁ గన్నులకు విందు
బాదలించు చదురైన నుదురుతోడ
చిరునవ్వునునుగాంతి చెంగావిచాయలు
విదలింపఁ జాలు కెంబెదవితోడ
కడకంటిచూపుల గలికజీకలతోడఁ
గడతేఱు తెలిసోగకనుల తోడఁ
బదియాఱువన్నెల పసిమి హొరంగును
సరస మాడెడి మేని చాయ తోడ

గీ॥ వెడఁదనై పీనమై లచ్చివిడిది యనఁగ
వరలు శుభకరమైన పేరురముతోడఁ
గన్నులకు వింత వింత చక్కఁదనంబుఁ
గూర్చు నబ్బాలు వర్ణింపఁ గొలఁది యగునె ॥ 52

కం॥ చెలువమలకు గని యగునా
మెలఁబ్రాయపుఁ గుఱ్ఱవాని కేలిక యెవరో
తలిదండ్రు లెవ్వరో యది
తెలియఁగ రాదతని చెలువు దృక్కులఁ దనుపున్ ॥

చం॥ తమకడ కేగుదెంచిన సుధానిధిఁ బోలిన మోమువాని శ్రీ
రమయిలు నా విశాలముగ రాజిలు వక్షమువాని రాజచి
హ్నములఁ జెలంగువాని శుభదాయతనేత్రయుగంబువాని చి
త్తములను మెచ్చు జోస్యుల విధంబును గన్గొని మంత్రి యిట్లనున్॥

గీ॥ నాసికల వ్రేళులుంచి విన్నాణముగను
చూచుచుంటిరి చిత్ర మిచ్చోట నేమి
కల దటన్న నమాత్యముఖంబుఁ గాంచి
పలికి రిట్టుల మర్మసంకలితఫణితి ॥ 56

చం॥ మనసిజునేలు నవ్యసుకుమారతరాంచితసుందరత్వమున్
వనజవిశాలలోచన శుభంకరసన్ముఖమండలంబునున్
గనుగొని మెచ్చుకొంటి మనగా నిది గాదు వచింపుఁడంచు వా
రిని బలవంత పెట్టి వివరింపుఁడటంచును మంత్రి కిన్కతోన్ ॥

గీ॥ క్రూరుఁడగు వీని దశఁ గలకొలదిఁ బలుకఁ
గలుగు నీ పసివాని కిక్కట్టులు కొన్ని
నిజము వచియింప కున్న మన్నింప ఁడీత
డంచు ఁదలపోసి జోస్యు లిట్లనిరి భీతి ॥ 58

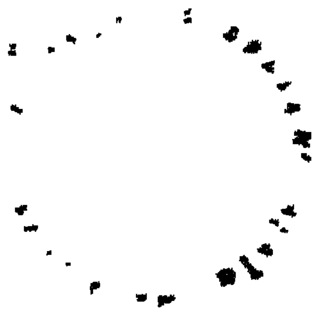
చ॥ తమకడ దాపఁగా దరమె ధాత్రిపసత్సభమంత్రిశేఖర
త్వమునఁ జెలంగి నూదృశుల బాలన సల్పు ప్రధాను లాట స
త్యము వచియింతు మీ శిశువు నందునఁ గల్గిన రాజచిహ్నముల్
భ్రమ గలిగించె నీతఁ డొక పట్టున నిప్పుడి నేలు యోగ్యుఁడై ॥

చ॥ అని వచియింపఁగా హృదయ మందున శూలము గ్రుచ్చుకొన్న భా
తిని కడు గష్టమైన వెలితిన్ బచరింపక పేర్మి జోస్యులన్
గనుగొని వీని జాతకమునన్ మన రాజ్యరమాపురంధ్రి యా
తని వరియించు రీతి కలదా! యటులేన్ వివరింపఁ గాఁదగున్ ॥

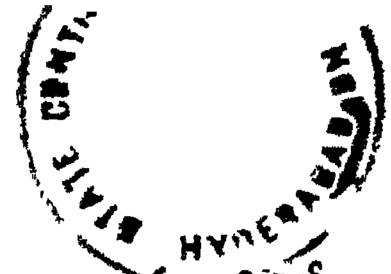
కం॥ అని యిటు బల్కిన మంత్రికి
వినుపించిరి జోస్యులిట్లు పృథ్వీపచిహ్న
వను డీబాలుం డాపద
లను గాంచఁడు సౌఖ్యముగఁ జెలంగును సుమ్మా॥ 61

మ॥ అని జోస్యుల్ వచియించు వాక్య మది శూలాకారమై శ్రోత్రపా
ళిని గాడంగను గొల్వు నప్పటికిఁజాలింపించి యవ్వారలన్
జనఁగా నాజ్ఞ యొసంగి యేకతమ చింతన్ మున్గి యీరాజ్యల
క్ష్మిని బాలింపఁగ నన్యుఁ డర్హుఁడగు భంగిన్ గాంచి సైరింతునే॥

సీ॥ విజయసామ్రాజ్యంబు నిజపుత్రు భుజపీఠి
నలరారు నంచును దలఁచు చుంటి
శ్రీపురరాజ్యలక్ష్మిసాదరమునకు
నేను తావలమని యెంచుచుంటి

మంత్రిత్వమేల సామ్రాజ్యాధిపత్యంబు
దొరకు నటంచని మురియుచుంటి
రాజాధిరాజునై తేజోధనంబు నా
ర్జించఁజాలుదు నని యెంచుచుంటి
గీ॥ ఆశలన్నియు విఫలంబులై నశింప
పృథులదుస్తరగర్భ దారిద్ర్యయుతుఁడు
మామకీన ప్రశస్తసామ్రాజ్యభరము
సర్వమును దాల్పఁ గలఁడట సైచుటెట్లు॥ 63
ఉ॥ దిక్కొకఁ డింత లేక కడు దీనతదోఁపఁగ నన్నవస్త్రముల్
చిక్కక మత్కుమారకుని చెల్మికిఁ జేరుచు నున్నవాఁడు వీఁ
డెక్కడి వాఁడో యేమొ మనకేల యొసంగుఁడు కూడు గుడ్డలం
చక్కట! చేరఁ దీసితిని ఆపద మూలక మైన యీతనిన్॥
తే॥ గీ॥ ఏది యెట్టులైన నగుఁగాక యితని నిపుడె
యమపురవరాభిముఖుని జేయంగ వలయు
దాన శమియించు మన్మనస్తాపమంచుఁ
దలఁచి తలవరులను గాంచి పలికె నిట్లు॥ 65
ఉ॥ నమ్మిన బంట్లు మీరు జననంబును గాంచుటలాదిగాఁగ మా
సమ్ముఖమందుచున్ ముదల సల్పుచు నుంటిరి నేఁటి దాఁక గో
ప్య మ్మగు నట్టి కృత్యముల పట్టున మీవలెఁ జేయువారు శూ
న్య మ్మని చెప్ప నొప్పుఁ బురియం దని వారిని నచ్చఁ బల్కుచున్

ఉ॥ పాప మటంచు నెంచకయె బాలుని కంఠము మీఁ కరాసిచేఁ
బాపియు నానవాలవయవంబులలో నొకడిందు తెందు పోం
డీ పనియందు మాంద్యమొకయింతయుఁ గాంచఁగరాదు దీనిచే
దాపర మౌను మేలగు విధాపుముదంబు విశేషలక్ష్మియున్

మ॥ నిలుపన్ బూనెద మద్గృహంబునను వానిన్ నేఁడు మీరల్ తమం
బెలమిన్ దిక్కులనిండ రమ్మనుచు నెంతే వారిఁ బంపించి తాఁ
దలఁచెన్ వీఁడిఁకఁ జచ్చినట్లె మదిచింతన్ మానుమన్ బుత్రుఁడే
యిలఁ బాలించు నిజంబు తప్పదిఁక రాజేంద్రాభిమానంబునన్

చ॥ దురితతరప్రవర్తనులు దుష్టులు న్యాయము దప్పి కానవాం
తరమున ముష్టిబిడ్డ నతిదారుణకృత్యము సల్పనుండిరే
నరయఁగఁ జాలనంచుఁ జరమాద్రినిపాతముఁ గాంచె నాఁగ భా
స్కరుఁ డపరాద్రికూటమునఁ గన్పడె రక్తకళాభిరాముఁడై॥

ఉ॥ నల్లని కాంతులన్ జెలఁగి నాలుగు దిక్కుల నిండెఁ జీఁకటుల్
తెల్లఁగ మిన్కుమిన్కు మని తేజముఁ జూపఁగ సాగెఁ దారకల్
ఫుల్లదశన్ వహించె సుమముల్ ముదమందిరి జారచోరులా
చల్లనివేళ నెల్లఱకు శాంతిమయంబుగఁ దోఁచె నెమ్మదిన్॥

సీ॥ బండికందెనచాయ పరిభవించెడు మేన
నేరండతైలంపు గార బూసి
చీఁకటి కంటె విశేషనైల్యంబైన
నీలికాసెను కటిన్ బిగించి

వెగటుజుంజురు పల్లవెంట్రుకల్ కనరాని
లాగున వెడఁద కుల్లాయిపెట్టి
ఏపె కంబపు రీతి హెచ్చినర్పఁగఁ జాలు
కరమున నొరగల కత్తినూని

గీ॥ తాళభూమిజము లనంగఁ జాలి నట్టి
దీర్ఘతరకాయముం గల దిట్టలిర్వు
రెసఁగ మెసఁగెడి ముదమున నేగుదెంచి
రెలమితోడ నమాత్యుని గృహమునకును॥

కం॥ చేరిన తలవరులన్ దయ
వారన్ గని బాలుఁ జూపి ప్రౌఢత మీరల్
దీరుప వలె నీవధ నె
వ్వారలు గనకుండు నట్టి వైఖరి తోడన్॥

ఉ॥ నిద్దుర నందు బాలుని వనీస్థలి చేరెడు నంతదాక మీ
రొద్దిక సందడింపక ప్రయోజనమున్ బొనరించు టొప్పుగా
కుద్దవిడిన్ వడిన్ కలఁత నొందియు మేల్కని నేని కీడు మీ
వద్దకు చేరు జాగ్రత కృపాపరతంత్రత బూన హానియా॥

చం॥ చనుఁడన బాలుమంచమును జయ్యన మూపులపై ధరించి త్రో
వమ విడి దొంగదారి బడి పాదములెల్లను గాడు కంటకా
ళిని గడు బాధనొందు చవలీలను ఘోరతరాంధకారభా
జన మతిఘోరవన్యమృగసంకులమౌ వనసీమ జొచ్చిరున్॥

సీ॥ ఘోరమై యైహికవారసారభయావహ
గర్జాధ్వనులఁ గొంత కలఁత వడుచు
అశనదిదృక్షా ప్రపీడితనైక శార్దూల
జాలనిస్వనముల సడలు వడుచు
భీకరమై శాఖికాకృతసంకుల
కోలాహలంబుల గూల వడుచుఁ
గాలకూటవిషాగ్ని కలితాహినిశ్వాస
వాయుతాపంబుల వాలఁ బడుచు

గీ॥ ఘోరనిష్ఠురసంరావవికటసంగ
నైకపృథుఘనస్వనంబుల వడలు వడుచుఁ
గంటకద్రుమరుహాకుడుంగగాఢతాడి
తావయవు లౌచుఁ జేరి వనాంతమందు॥

ఉ॥ అంధుల బోలియున్న మన మాచరణంబు నొనర్చు టెట్లు వే
యింధన పాళి నేరికొని యిచ్చట ప్రోవొనరించి యగ్నిసం
బంధము గల్గఁ జేయఁగ సమంజసమా తరువాత బాలునిన్
స్కంధవిహీను జేసి చనఁ గల్గుదు మంచు దలంచి యెంతయున్

గీ॥ ఇంధనంబులు గొని తెచ్చి యందు వహ్ని
రగుల జేసియు వెల్తురుగాగఁ గనిరి
తలవరులు మన్మథాకారు లలితచంద్ర
ఫాలు సచ్ఛీలు మృదులగుణాలవాలు॥

చం॥ కనుగొని నంత లోపలనె గాఢభయార్ద్రమనస్సరోజులై
ఎనసిన ప్రేమ ఖడ్గముల బృద్ధిపయిన్ బడనేసి కొంతసే
పునకు వనమ్మునన్ మఱచి పూనిన కార్యము నిర్వహించి యే
యనువునఁ బోవనేర్తు మని యాంతరసీమ వితాకు నందుచున్

ఉ॥ మంచియుఁ జెడ్డయుం చనెడు మాట నెఱుంగఁడు గిల్లఁజెక్కులన్
గుంచెడు పాలు గారు ననుగున్ శిశుతన్ జెలువారు చున్నవాఁ
డంచిత గాత్రుఁ డెట్టుల గరాసిని గుత్తుక కోయ నౌను యీ
పంచశరాంచితున్ సుకవివర్ణితచారువయోవిలాసునిన్॥

ఉ॥ జీవము తోడ నున్నఁ బరిశీలన జేయుచు సజ్జనాళికిన్
దావల మై సమస్తవసుధాపరిపాలనమాచరించి దు
ర్భావుల జెండి ధర్మము విరాజిలఁ జేసి యశంబుచెంద నౌ
శ్రీవిభవాస్పదం బయిన చిహ్నలు గన్పడె బాలుఁ జూచినన్॥

కం॥ అని యొకతలవరి బాలుని
గని పల్కిన యొండొకండు కడునబ్బురమున్
గని వెల్గున దినమణియన
గను నొప్పెడు బాలుముఖము కని కరమొదవన్॥

ఉ॥ ఇంతటి ప్రేమ నెమ్మదిని నెన్నఁడు జెందను మత్కరాసిచే
నింతకు నెంతమంది తెగి రియ్యెడఁ జింత యొనర్ప నేల నే
పొంతకుఁ బోవ నెంచఁ బదముల్ వణకంగను సాగె నౌర వ
న్యంతరమందు డించి చన నాత్మఁ దలంకు సుమీ క్రమంబుగన్॥

ఉ॥ గోణమునైనఁ దాల్చు తెరగుల్ గన డీఁశిశు విల్లు గావునన్
ప్రాణముఁ బాపుఁ డం చిటులఁ బల్కఁగఁ గారణ మేమి యొక్కొ పా
షాణముఁ బోలు నెమ్మది విచారముఁ గూర్పదె విన్నవారు వి
న్నాణము నందకే మనమునన్ గృప వీడుట పాడి యౌనొకో

కం॥ కలుకుకరాసిని శిరముల
నలుకితి మిచ్చోట మనమునన్ గృపఁ గననే
కలవోటను నీ బాలుని
తెలుగున కార్ద్రిత వహించి తెలివిడి నైతిన్ 85

సీ॥ మంచియుఁ జెడ్డయున్ మాట యెఱుంగని
శిశు వపకృతి యేమి చేసె నొక్కొ
ఒక చెంపఁ బాలు వేఱొక చెంప నెత్తురు
వెలయు బాలుం డేమి సలిపె నొక్కొ
తల్లిదండ్రుల పేదతనమున నడయాడు
పిల్లఁ డే చిక్కులఁ బెట్టె నొక్కొ
అన్నవస్త్రములకు నన్నదయాఁ పసివాఁడు
తన కెట్టి యిక్కటుల్ దార్చె నొక్కొ

గీ॥ అర్ధరాత్రంబు నందు మహాంధకార
బంధురాటవిలోఁ జంపఁ బంపుటకును
కరుణ హృదయంబు నందునఁ గలదొ లేదొ
చండమహాకార్య పరునకీ సచివమణికి 86

చ॥ తల నఱకుం డటంచు నటఁ దాను కృపారహితాశయుండునై
పలుకును గాక నంతటనె బాలుని దీనునిఁ జంపఁ బూను చేఁ
తలకుఁ గరంబు లాడునె వృథాగను రోషవిహీనుఁ డౌట చేఁ
గలఁక వహించె వీని పిడఁగా హిత మంచును బల్కి వెండియున్

గీ॥ హత్య యొనరించి యానవా లవయవంబు
లందు నొకదాని దెమ్మని యాజ్ఞ యొసఁగెఁ
గాదె చంపక యున్నచోఁ గలుగు టెట్లు
చిహ్న మంచని మదిలోనఁ జింతఁ జేసి 88

ఉ॥ బాలునియంగముల్ గెడపి ప్రాణముఁ బాపక బాధ నుంపఁగా
మేలొకొ చిహ్నముల్ గొనక మేము జనన్ సచివుండు కోపిష్ఠియై
కూలుచు మమ్ము నెట్లయినఁ గొల్వదు చిత్తము వీనిఁ జంప నూ
యేలిక హత్యనమ్ముగతి నీశిశురక్షణ చేయు టెట్లొకో

తే॥గీ॥ అంచుఁ దలపోసి బాలుని యవయవంబు
లందు దృష్టిని నిగిడించు నంతఁ బాద
తలమునం దారు వ్రేళ్ళుంటఁ దెలిసి చిత్త
మందు నాయురుపేటుఁ డం చలరి యంత 90

గీ॥ బ్రతుకుమీ జీవుఁడా యని పాదమునను
గల్గు మిక్కిలి వ్రేలును గత్తిచేతఁ
గోసి తా మానవాలుగాఁ గొనుచు బాలు
సేమ మెంచియుఁ బ్రార్థన చేసి రిట్లు

ఉ॥ ఘోరతరాటవిన్ శిసువొకొండె వసింపఁగ నుండె వీని నీ
చారుకృపాప్రభావమున సాఁకి యనుగ్రహమున్ వహించి యీ
ధారుణి పైని వత్సరశతంబు వసింపఁగఁ జేసి కావ వ
య్యా! రఘురామచంద్ర! భవదంఘ్రియుగంబులు సంస్మరించెదన్
గీ॥ కరిని బ్రోచిన వేల్పవు గాన వంత
గాంచు ధ్రువుఁ బ్రోచినట్టి యఖండమతివి
చిఱుత నీకుఱ్ఱవాని రక్షింపుమయ్య
మానిసంచయగేయ రమాద్వితీయ 93
ఉ॥ తారలు కాంతిమాయ జనతండము నిద్రలఁ బాయ పక్షులెం
తే రహిఁ గూయ చీఁకటులు తేజమువాయఁగఁ గల్వదాయ తాఁ
దూరుపుకొండ నెత్తములఁ దోఁలటి సంజమెఱుంగురంగు సిం
గారము నింపఁగాఁ దొడఁగెఁ గార్మొయిళుల్ గనె నూతనచ్ఛవుల్
చ॥ తెలతెలవారె దిక్తటులు తేజముఁ బూనెను ఘోరసత్వముల్
తొలఁగి గుహాళిఁ జేరఁజనెఁ దోయజముల్ వికసించె సర్వజీ
వులు తెలివిన్ వహించిరి విభూతివిధంబునఁ దారకాచ్ఛటల్
కల తొలఁగెన్ గ్రమక్రమముగాఁ దొలఁగెన్ వితతాంధకారముల్
ఉ॥ సంగడికాఁడు వచ్చె నిఁక సాగవె యాటలటంచు నెంచి క
న్నుంగవపైని కాటుక వినోదముగాఁ బచరించి కుల్కు చ
న్నుంగవపైని బైటనిడి నూత్నరిరంస చెలంగ నేగు త
న్వంగుల రీతి పంకరుహవారము నీరము నందు భాసిలెన్

చ॥ గరులు విదల్చుకొంచుఁ బతగంబులు త్రిమ్మర సాగె భూజపుం
దొరటలలోన ఘూకములు దూరఁగసాగె మృగేశసంఘము
ల్గిరిగుహాలంచు మత్తునఁ జలింపక నిద్దురఁ బోవసాగె భా
స్కరుని నవాంశుమండలిని గన్పడ సాగెను దైత్యమత్తరిన్

చ॥ కలితపయోజరాగములు గానొక కొంచెము సేపు మౌక్తికం
బులుగను గొంతసేపుఁ గషుపొల్పగు బారదముట్లు కొంతసే
పల వనజాతబంధుఁడు నిరంతరవృద్ధిని గాంచుచుండఁగా
జలరుహపత్రవారికణసాంద్రరుచుల్ కనుపట్టె నెంతయున్

గీ॥ ఇట్లు తలపోసి తలపోసి యాశ్వరేచ్చ
కొలఁది జరుగును చేచేత కుజ్జఁజంపు
కంటు నివ్వాని డించుట కర్జమంచు
నట్లొనర్చియుఁ జనిరి గృహంబుఁ జేర 99

మ॥ అటు చారుల్ చనినంత ఘోరమృగజాలాభీలరావావృతా
ర్భటులన్ బెగ్గిలి యేడ్చి బాలుఁడు దిశాభాగాళి మూర్ఛిల్లియు ను
త్కటతత్త్వానము నాలకించి పఱచెన్ తత్కూర్మిరవన్యాళు లా
చోటు వే వీడియు నీశ్వరామలకృపన్ శుద్ధాంతరంగంబునన్

చ॥ ఘనతరకాననాంతరము కన్నులు గానని యంధకారముల్
ఘనగొనఁ బుండరీకముఖభీకరఘోరదురారవార్భటీ
జనితపృథుధ్వనుల్ భయవశంవదుగా నొనరించు ధైర్యవం
తుని నపు డిట్టి బాలుగతి తోఁపక యుండునె పాశకాళికిన్

గీ॥ ప్రాగ్భవంబున నెటువంటి పాపతండ
ముల నొనర్చినో యేమొకో తెలియఁబోదు
కాని కడుబాల్యముననె జగంబునందుఁ
గలుగఁ బోవని యిక్కట్లు కల్గెఁ బెక్కు 102

మ॥ తను నోదార్చెడి వారులేమి వనసత్త్వక్రూరసంరావసం
జనితప్రస్ఫుటభీతిఁ బాదమున నిచ్చల్ గల్గు పెన్బాధయున్
పెనగో నేడ్చుచు నుండె నేలఁబడి యొంతేఁ దాఁ బదార్వన్నెకాం
చనమున్ బోని శరీరకాంతులు రజచ్ఛన్నంబులై మించఁగన్

తే॥గీ॥ దిక్కు లేనట్టి వారికి దేవదేవుఁ
డొక్కకంటను దిక్కుగా నుండికాచు
ననెడి లోకోక్తి నిశ్చయ మయ్యెజుండు
బాలుఁ డాపద లొందక బడలకుంట

క॥ అర్భకుఁ డా యటవీస్థలి
నిర్భరకష్టములతోడ నెమ్మది పొగులన్
దుర్భరవేదన గను సం
దర్భమ్మున రవి నభఃపథంబునఁ గ్రాలెన్ 105

ఉ॥ శ్రీపురరాజ్యలక్ష్మికిని జేరిక కప్పముఁ గట్టువాఁడు ది
గ్వ్యాపితకీర్తి సద్గుణగణాత్తచరిత్రుఁ డుదారమానస
ద్దీపితుఁ డార్యపూజితుఁడు ధీవిభవుండు పుళిందవాహుఁడున్
కాఁపురముండు శోణకటకంబును నేలుచు సత్యసంధుఁడై

సీ॥ పౌరావళిని గాన్నృపభంగి పాలించుట
రామరాజ్యం బనరాదె యంచు
దానధర్మముల సతం బొనరించుట
కల్పభూజం బనఁ గాదె యంచు
ఈతిబాధాప్రమాదాతిశూన్యం బౌట
సత్పాలన మనంగఁ జనదె యంచుఁ
బ్రవిమలసాద్గుణ్యవర్తన గల్గుట
ధర్మరా జని పిల్వఁ దగదె యంచు
గీ॥ వినుతి యొనరింప నెగడె సద్విపులబాహు
బలవిరాజితవిక్రమప్రాభవుండు
వైరిసంహారచణసమిద్ధారివిజయ
కాంతుఁడైన పుళిందసామంతనృపుఁడు 107
ఉ॥ ఆతనిజాయ నాథునిపదాంబుజముల్ మదినిల్పి సేవలన్
బ్రీతిని జేయు చాపులను బ్రేమను గాంచు ధరన్ బతివ్రతా
ఖ్యాతలలో శిరోమణిగ నంచితకీర్తి ధరించి మించె తే
జోతిశయంబు ధార్మికగుణాతిశయంబు తనున్ వరింపఁగన్
కం॥ ఆయమ నెమ్మనమునఁ జిం
తాయత సంతానవాంఛ దరికొన భర్తన్
కాయజసమనవమోహాను
నాయెడఁబొడఁగాంచి తెల్పె నాత్మవ్యథలన్ 109

ఉ॥ వాసన లేని పుష్పమును, భావము లేని కవిత్వశైలి, వి
శ్వాసము లేని బంటు, బుధవర్గము కల్గని యోలగంబు, వి
ద్యాసరసం బెఱుంగని ధనాంగనయున్, గొమరుండు లేని సు
శ్రీసముపేతుజీవనము, చెందును వ్యర్థము నంద్రుకోవిదుల్

తే॥గీ॥ సారశృంగారకలితసంసారవల్లి
నుదయ మందిన ఫల మనియెదరు పుత్రు
ఫలముఁగాంచని తీఁగ కైవడిని సుతుని
గనని సంసారమును వ్యర్థకారణమ్ము. 111

ఉ॥ ఇవ్విధి మానసవ్యథల నెల్ల వచించి విచారమందు నా
జవ్వని చెంతఁ జేరి యల క్ష్మాతలనాథుఁడు బుజ్జగించి నీ
వెవ్వగ మానుకొమ్మ తరుణీ సుకృతాతిశయంబు లేనిచోఁ
బువ్వులు ముల్కులౌను గద పుణ్యఫలంబు లలంఘ్యముల్ గదా

ఉ॥ నోములనోచి వేలుపులనున్ బరితృప్తుల సల్పి దేవతా
స్తోమసపర్యలన్ నెరపి సూరికదంబము నాశ్రయించి గా
థామృతపానమున్ సలిపి యన్వయపావనమున్ బొనర్చు చు
న్నాము రమేశుఁ డెట్టులఁ గనండు సుతార్థుల నన్ను నిన్ సఖీ

కం॥ అని యోదారిచి ప్రభువరు
వినియోగము వలన నేఁడు పృథ్వీపాలున్
గన బోవలెఁ ననుసంగతి
మనమున స్ఫురియింపఁ బల్కె మగువకుఁ బ్రీతిన్ 114

చ॥ తలఁగకు మేను భూధవుని దర్శనవాంఛను బోయి వేగ నీ
మ్ముల నరుదెంచు వాఁడనని పొల్పుగఁ దాఁ బరివారయుక్తుఁడై
వెలలియు శ్రీపురంబుఁ గని వేడుకఁ దత్ప్రభుసత్సభాస్థలిన్
గలపను తెల్లఁ దీర్చి నిజనాథునిమన్నన లంది యంతటన్
కం॥ సెలవున్ గైకొని మిత్రుని
వలనన్ గైకోలు వడసి మించిన వేడ్కన్
జెలువారుచు నిజపురికై
యలరఁగఁ బరివారయుక్తుఁడై చనసాగెన్ 11
వ॥ ఇట్లు కతిపయప్రయాణంబుల సాగి నిజపురాభిముఖుఁడై
మ॥ కనియెన్ సాలరసాలపాటలశమీకారం బపిండీకరో
చనబిల్వామ్లశమీరతిష్యఫలవిష్వక్సేననింబాభయా
పనసాశోకంబుజకర్ణికారగణికాభస్మీరశేఫాలికా
ర్జునహింతాలజయాదరీకరకభూరుడ్వ్యాదికాంతారమున్
మ॥ పరివారంబులు తోడ రాఁ దరిసి సంభావించి సంతోషసా
గరలోలాత్మపరీతుఁడై యడవి చక్కన్ జూచి యాపైని దా
నవుగన్ వచ్చు నటంచు నెంచి తన నెయ్యంపున్ సఖున్ బిల్చియ
తెరఁగెల్లన్ వచియించి నాతఁ డటులెం తేఁ జేయఁగాఁ బంచినన్
కం॥ విడిఁదికి ననువగు స్థలమున్
వడయక కని యచట విడియఁ దగునని డేరా
గదియించి సువారమ్ము సు
ఖవగతి చేయుంగ దేవకాంతతి బూనెన్ 12

చ॥ పరిసరభూములన్ గలుగు వన్యకుజామలసుందరప్రభా
నిరతిని జూచి వత్సముని స్నేహితుఁ జీరియు వెంటరా వనాం
తరమున కేగె నాతఁడు ముదంబున నచ్చటి చిత్రలీల దా
నరయుచు సంచరించు నెడ నార్తనినాద మొకండు దోఁచినన్

కం॥ తలపఁగ నిర్మానుష్యము
కలితాధికవన్యమృగవికారము సభయా
కుల మివ్వన మిటఁ గనవినఁ
గలిగెడు రోదనము దీని కారణ మేమో ! 122

చ॥ అని తలపోసి యాతఁడు వనాంతరమందున రోదనధ్వనిన్
వినఁదగు నాప్రదేశమును స్నేహితుఁ దోడ్కొని పోయిగాంచె బా
లుని రుధిరప్రసిక్తపరిలుప్తతరాంగుళుఁ జంద్రబింబశో
భనవసుందరాస్యుని స్వభావకళాకలితాభిరాము నిన్

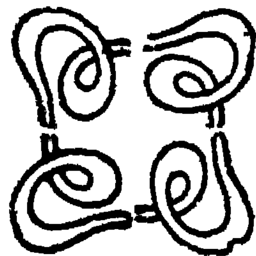
ఆశ్వాసాంతము

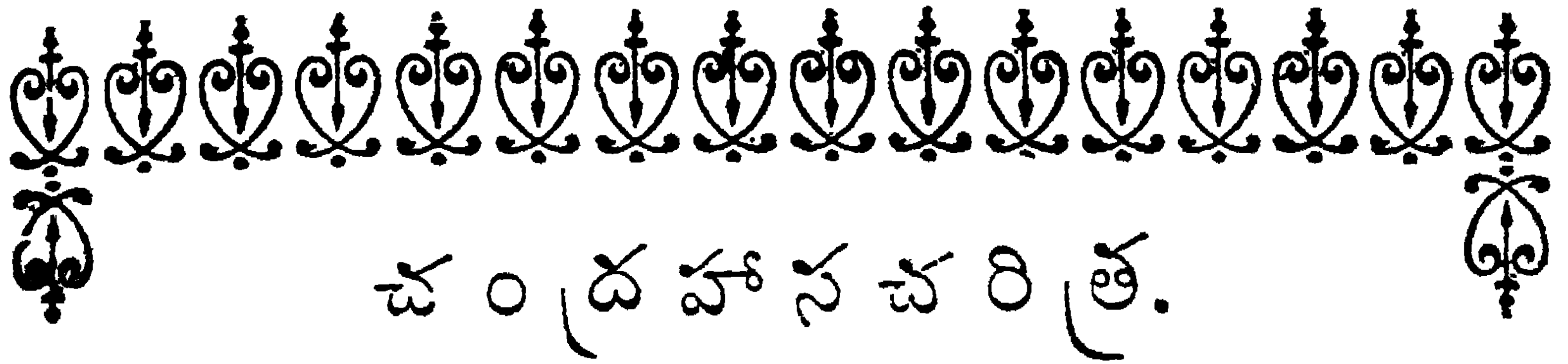
ఉ॥ కంజభవాన్వయాంబునిధికంధితనూజ తనూజనైరిప
త్కంజసమర్చనాయితజగద్ధితమానస మానసార ధీ
రంజితకావ్యరాజరసరమ్యపదార్థవివేచనాలస
న్మంజుల శేముషీమహితమంత్రిహితంకర భవ్యవర్తనా

మాలిని

సుగుణగణవిశాలా స్తుతసద్భక్తిజాలా
నిగమహితమనస్కా నిత్యభాస్వద్వచస్కా
విగతరిపుసమూహా విజ్ఞతాసత్ప్రిరోహా
అగణితజనగేయా హరిలక్ష్మీవిధేయా

ఇది శ్రీ శేషాచలాధీశచరణసేవాసమాసాదితకవితావిచిత్ర
దూపాటివంశపారావారరాకాసుధాకర
శేషాచార్యపౌత్ర వేంకటరంగాచా
ర్యపుత్ర శేషాచార్యకవిమిత్ర
ప్రణీత చంద్రహాస
చరిత్రమునఁ
బ్రథమాశ్వాసము

చంద్రహాసచరిత్ర.

ద్వితీయాశ్వాసము.

కం॥ శ్రీరమణీరమణకృపా
భూరిస్థితనిఖిలసుకవిబుధజనగేయా!
పూరితసుగుణామేయా
ధారా! రఘునాథరాయ! ధర్మవిధేయా॥

గీ॥ అవధరింపు పుళిందధరాధిపాళి
సఖునితోఁ దత్ప్రదేశంబు సరసకఱిగి
తచ్ఛిశువుఁగాంచి మదిని నత్యంతముదితుఁ
డై తలంపఁగ సాగె నిట్లనుచుఁ బ్రీతి॥ 2

సీ॥ సంపూర్ణపూర్ణిమా చంద్రమండలశోభఁ
జెలువారు నీబాలు చిన్నిమోము
పదియారు వన్నెల పసిడిచాయలు దేరి
తేజరిల్లెడు బాలు దేహకాంతి

కంతుజయంతు లెక్కకుం జేరనీయక
మిక్కుటంబగు బాలు చక్కఁదనము
అనితరసుకుమారహారిపేశల మాచు
కలరారె నీబాలు నంగపాళి
బింబఫలకాంతిఁ దెగడెడి పెదవిసారు
రాజలక్షణలక్షితప్రతిభ గలిగి
నిర్మనుష్యము సంకులనిఖిలసత్వ
మీ వనంబున నిటులుండు టేమి యొక్కొ॥

గీ॥ ఘోరశార్దూలసింహసంకులము త్రస్త
ధావదేణీకులంబు పతన్మహీధ్ర
గండపాషాణశకలమా కాననమున
నొంటి నిబ్బాలుఁడెటులుండె నొక్కొ దలఁప॥

మ॥ పది మాసంబులు మోసి కష్టపడి యోపన్ రాని పెన్ వేదనల్
గదియన్ సైచియుఁ గన్న యేజనని నిర్లజ్జావినిర్మోహియై
పొదలన్ ద్రోయఁగ నొప్పునే హృదయమేమో చిత్రమై తోఁచు నె
మ్మది కెవ్వారో దురూహ బాలునిటు జంపం ద్రోచి రిచ్చోటునన్॥

సీ॥ కంటకతరుగుల్మకాండముల్ శయనింపఁ
బట్టుపరుపులె నీకు భవ్యదేహ!
శ్రవణకఠోరమా జంబుకనినదముల్
మృదుసూక్తులా నీకు సదమలాంగ!

పరజీవహననిర్భరసింహజాలముల్
తలిదండ్రులా నీకు దైన్యమూర్తి!
పతగసంకులవనిభాగంబు జూడఁగా
గేహసీమయె నీకు కీర్తనీయ!
కఠినపాషాణశకలసంకలితమైన
కఱకురానేల నిలువఁ గాఁ గల తలంబె!
సహజసుకుమారతనుయష్టిజాలసడల
నకటకట కాన నెటులుంటి వయ్యబాల ॥ 6

కం॥ అగుఁగాక నేల చింతిల
విగతాపత్యమున గుంద వీనిని దయ శ్రీ
నగధారి యొసఁగెఁ గొనిచని
మగువకుఁ దెలిపియును బెంతు మమకారమునన్ ॥ 7

గీ॥ పాలు ద్రావెడి బాలుఁ డేవర్ణమైన
నాత్మసూనుని వలెఁ బెంచ నఖిలవర్ణ
ములకుఁ దగునని ప్రాజ్ఞుల్ బలుక వినమె
యంచుఁదలపోసి చెలికాని కనియె నిట్లు ॥

మ॥ చెలుఁడా! చూడ మదీయభాగ్యము ఫలించెన్ పుత్రవాంఛార్తినై
కలకాలంబు కృశించుచుండుటను శ్రీకాంతాధవుం డెంచి చిం
తలఁ దీర్పన్ దయచేసె బాలునిటు చెంతన్ జేర్చి గావట్టిచోఁ
గలుఁగన్ బోవునె ఘోరవన్యమృగవత్కాంతారమం దిట్టులన్ ॥

కం॥ అని ఘనసంతోషముతోఁ
దన సఖునకుఁ దెలుప వల్లె తగునని యబ్బా
లుని దరిసిరి కొనిచనఁగా
మనమునఁ దలపోసి వారమందరగతులై॥

కం॥ వారలఁ గని బాలుఁడు కర
వారిజముల నెత్తె వాని భావముఁ గనిమో
దారభటి నప్పులిందధ
రారమణుం డెత్తికొని పురంబున కేగెన్॥

మ॥ పరివారంబులఁ జేరి భోజనముఖవ్యాపారముల్ దీర్చి యొ
ప్పరుగంగాఁ గలవాఁడ మత్పురికి నె ప్పర్థాంగి కీసూను శ్రీ
హరికారుణ్యకటాక్షులబ్ధమని మోదస్ఫూర్తిమై నిత్తు నె
ప్పురుసంతోషముతోడనోప్పనము నెయ్యల్ బందుగుల్ మెచ్చఁగన్।

మ॥ ఒకచో నేనియు నిల్వఁబోవక ప్రయాణోద్యోగముల్ దీర్చి చే
రికలో నాత్మపురంబుఁ గాంచి పనిచెన్ భృత్యాళినిన్ పట్టణం
బకలంకప్రభమై నలంకరణకృత్యంబుల్ బొనర్పంగ నే
వకులున్ జల్కిరి పుత్రలాభ పృథివీపాలాగతంబుల్ పురిన్॥

సీ॥ శృంగాటకముల భూషించియు నందందుఁ
దీరిచి రచ్చంబు తోరణములు
రాజవీధులు కడు రాజిల్లఁ బన్నీట
నలరఁ జల్లిరి కలయంపి మిగుల

కటకభిత్తికల చిక్కని సున్నముఁ మేది
పట్టితీర్చిరి యెఱ్ఱమట్టి యోరు
నిలయాంగణంబుల నలికి ముచ్చట మీఱ
వరలించిరా రంగవల్లు లెలమి
గవని గవనికి దేవుఁడు గాచుఁగాత
మంచుఁ గాంచనమషి వ్రాసి యలరఁజేసి
నవనవవిభూషణాంబరవివిధకుసుమ
భూషితులుగాఁగ నొప్పి రప్పురజనములు ॥ 14

కం॥ అంతట రవి యస్తాద్రి
ప్రాంతమునకు నేగ తమసమాశావితతుల్
దాంతరలై క్రమ్మెను శు
ద్ధాంతంబున దీపకళిక లలరారెఁ దగన్॥ 15

చం॥ ఇనుఁ డను జాతవేదుఁ డపు డివ్వియ యస్తధరాధరస్థస
ద్వనుల దహింపఁగాఁ బరగు ప్రజ్వలనప్రభయం చ నాఁగఁ గ్ర
మ్మెను కడు సంజకావిచవి మీఱెను ధూమమనాఁగఁ జీఁకటుల్
జనితకణంబులో యనఁగ సత్తతి మీఱె నభస్థలంబునన్॥

సీ॥ అస్తమానుండయి యాపెతుఁ దీరక
పలురూపముల రవి వఱలె ననఁగ
గేహభిత్తికలకు గీలుకొల్పినయట్టి
మరకతాదికజాతి మణు లనంగ

చీఁకటి యను చాందినీ కమరించిన
　　　　ఘోలుపారు నారస బుడ్లనంగ
రాజాగమార్థమై రాజిల్లఁ జేయఁగాఁ
　　　　గ్రాలెడి పెంౘడివిటీ లనంగ
నలరె తారక లాకాశతలము నందుఁ
బ్రబలె దీపిక లాశోణపట్టణమునఁ
బౌరులమనంబు లానందపటిమ మించ
నాఁటి సంతోషవిషయచిహ్నంబు లగుచు॥ 17

కం॥ ధరణీసురవరు లిది శోభ
కరసమయం బంచుఁ దెల్పఁగాఁ బురిఁ జొరఁగా
ధరణీవరుఁ డరుదేరెను
పురకామినులుఁ నివాళిపుంజము లోసఁగఁ॥ 18

కం॥ రాజవీధుల నా ధరారమణవహాళి
పుత్రిసంయుతుఁడగుచును బోవుచుండ
వేడుకను గాంచ మదిని భావించిమించి
చంచలాక్షులు సౌధపార్శ్వములఁజేరి॥ 19

చం॥ ఒక భ్రమరాభకుంతల రయోజ్జ్వలయై ప్రభుఁజూడ నడ్డమై
వికచసరోజనేత్ర లతివేలముగా నటనిల్వఁ బిల్చె నో
సకి! భవదీయభర్త యన చాన విచారముతోడఁ బోవఁగా
వికటతరాట్టహాసమునఁ బిల్చి నిలంబడెఁ దోడివారిఁకోఁ॥

చ॥ జలకము లాడి చూడఁ జొక చాన ధరాధవుఁ డేగుచుండుటన్
తెలిసి కనంగ చీరె కటినిన్ బిగియింపఁగ మాని చేతికిం
చెల ధరియించి పయ్యెటను చే సవరింపక చూచుచుండె భూ
తలపతిసోయగంబు కనుదమ్ముల కాంతులు తాండవింపఁగన్॥

గీ॥ మహిత వైభవముల రాజు మార్గమెలమి
గడచి తన రాకకై వాంఛ గడలుకొనఁగ
నినుని దర్శనమునకు పద్మిని విధమున
నెదురుజూచు స్వకాంతను గదియు కొఱకు॥ 22

క॥ త్వరత్వర తోడుత కక్ష్యాం
తరములు గమియించి హృదయతామరసమువి
స్ఫురితముదంబున మించఁగ
సరసకుఁ జనుదెంచె విభవసాంద్రుం డగుచున్॥ 23

మ॥ అటు సామంత నృపాలమాళి నిజసౌధాభ్యంతరస్థాన మా
ర్భటిమైఁ జేరి సమస్తపౌరులను నిల్వంబంచి భృత్యాళి న
చ్చోటు వీడంగను నాజ్ఞలిచ్చి చెలులచ్చోఁ జెంత నే తేరఁగా
నటుఁ జేరన్ జనె స్వీయకాంతదరి కత్యంతోద్ధతుల్ మీరఁగన్॥

క॥ ఎదురెదురు వచ్చి నాథుని
పదముల గాంగేయకలశభవ్యోదకముల్
వదలుచు గడగియు మణిగణ
గదితాసనమున వసింపఁగాఁ జేయుటయున్॥ 25

చ॥ తన యయనప్రచారమును తద్వన మందున రోదనధ్వనిన్
వినుటయుఁ జేరఁబోవుటయు వేడుక బాలునిఁ జూచువాఁడిగాఁ
జనిన తెరంగుఁ జెల్పి పిలుచన్ శిశువున్ దనచేతికియ్య సం
జనితముదార్భటిన్ జెలఁగె జాయమనోంబుజ మప్డు బ్రీతితో॥

ఉ॥ దైవ మొసంగె పిననిగదా మన కిచ్చను మెచ్చి కానిచో
మా వనసీమయేడ ? శిశు వాయెడ నొంటిగ నుండుటేడ? నీ
భావమునం దలంపు మతివా! జనియించెడి పుత్రమోహ మహా
రా! వివరింప శక్యమగునా భగవంతుని మాయ యొంతయున్॥

ఉ॥ బాలునిఁ గాంచు టాదిగ నపత్యవిమోహము నెమ్మనంబునం
దోలి జనించె దైవమిడకున్న జనించునె ప్రేమ నేఁటికిన్
జాల ఫలించెగా తపము సంతస మబ్బె నటంచు బాలునిన్
లాలనఁ జేయసాగె సుతలక్షణమా యనురాగ మూనుచున్॥

ఉ॥ ఎంత భయంబు నందితివో యేడిచి యేడ్చియు నెంతసొక్కితో
పొంతల సంచరించు మృగపుంజముఁ గాంచియు నెట్లు నిల్చితో
హంతకు లేవు నిన్నిటు వనాంతర మందునఁ జేర్చి చంపఁగా
మంతన మొప్పకే విడచి మా కుపకారము జేసి రంచొగిన్॥

కం॥ సదయత బాలుని నక్కున
గదియించియు పైటఁదుడిచి కాళ్లుగడిగియున్
మొదలెర్రనిసిళ్ళను వడి
ముదితలు దిగనుతచి పాపఁ బోసిన యంతన్

గీ॥ కసుపుఁ జెందెనో యేమొ నా కొడుకటంచు
భూతిమంత్రించి నొసటను బొందుపఱచి
పీడఁ దొలగించి యాకలి త్రోడనుండె
నంచు లాలించు చింత యాహార మొసఁగి ॥ 31

గీ॥ చంద్రబింబంబుఁ బురిడించు సన్ముఖంబు
హాససంయుతమౌచు విభాసమాన
మగుటఁ దలపోసియును చంద్రహాసుఁడంచు
నామకరణం బొనర్చి రెంతో ముదమున॥ 32

సీ॥ మన పార్థివుఁడు లబ్ధతనయుఁడై నాఁడఁట
చూచి వత్తము రారె సుదతులార!
ఆ కళావతి నేఁడు చేకొన్నదట సూనుఁ
గాంచి వత్తము రారె కాంతలార!
దైవదత్తంబైన తనయుఁ డబ్బెను గాన
పోయి వత్తము రారె పొలఁతులార!
వనసీమనుండిన గొని తెచ్చి నారంట
యరసి వత్తము రారె గరితలార!
చంద్రహాసవిలాసప్రశస్తుఁడంట
పరగఁ గనుగొంటకును రారె పడఁతులార
యనుచుఁ దమతమ సఖియల కనుచు రాజ
సౌధమున కేగుచుండిరి సతులు ప్రీతి 33

చ॥ పలుక్షుద్రి కన్నులం బడిన బాలుని కెక్కడ దృష్టిదాకునో
పిలువక యేగుదెంచి రిటు వీరలటంచును బ్రేమతోన్ సుతున్
దలఁచుచు నుండి రాప్తులు సదా తలిదండ్రుల రాగపున్ రసం
బెలమి పరిగ్రహించి సుతుఁ డింపెసలారె వినూత్నశోభలన్॥

గీ॥ ఈడుబాలురతోఁ నాటలాడఁ బోయి
తడవు రాకున్న పరితాపమడర తల్లి
దండ్రు లింటింట వెదకింత్రు తనయు కొఱకు
పుత్రమోహంబు లివిగదా పుడమి జూడ॥ 35

ఉ॥ ఐదవయేడు వచ్చుటయు నాతఁడు నొజ్జలచెంతఁ జేరి య
ష్టాదశవిద్యలన్ గరచె చండధనుర్నిగమాదిసత్కళా
సాధనయందు దక్షతను సత్వరమే గడియించె ధర్మసం
వేదవరేణ్యుఁ డయ్యెను సమీహితవర్తన నేర్చె పిమ్మటన్॥

ఉ॥ తల్లియుదండ్రియున్ గని ముదంబు వహింపఁగఁ బ్రేమపాత్రుఁడై
యెల్లవిధంబులన్ బ్రియమునే నొనరింపుచు నుండె బాల్యము
ప్పల్లన జారి యౌవనమహాప్రభ లొప్పఁదొడంగె మేనఁ గాం
త్యుల్లసితాననంబు జెలువారె తుషారకరాభిరాముడై॥

సీ॥ అతివిశాలంబౌచు నలరారె వక్షంబు
కర్ణాయతంబులై కన్నులొప్పె
వ్రణకిణాంకంబులై బాహువు లొప్పారె
నూనూగుమీసముల్ తోఁచదోఁచె

జానులంబంబులై చనె కరయుగ్మంబు
కడగంటి చూపులు గానవచ్చె
వికసించి మించె నత్యకలంకత మనంబు
పరువుమర్యాదల తెలియ వెఱిఁగెఁ
దనరె పదియూరువన్నె కాంచనము కాంతి
దేహ మవయవసౌష్టవస్థితులు వెలసెఁ
జెందెఁ దరహాస మాననసీమ కలరెఁ
బాల్యమును వీడినంత యౌవనధనంబు ॥ 38

చ॥ అలరె వసంతమన్మథజయంతుల బోలిన సుందరంబు కాం
తలకు హృదంబుజంబునను దార్కొను శల్యము భాతినొప్పె చూ
డ్కులు జెలువారె యంగజుని క్రూరతరాస్త్రవితానమట్లు క్రో
ర్కులు తమయంత మించుచును రూఢివహింపఁగసాగె నెమ్మదిన్ ॥

గీ॥ నవనవవిలాసభాసురాననముతోడ
శౌర్యసాహసధైర్యముల్ సత్వమొందె
నరిగళవిలుంఠనోద్ధతిస్ఫురణ మెఱసి
శోభితావయవస్ఫూర్తి జూడనొప్పె ॥

గీ॥ భూవిభుని మంత్రియగు దుష్టబుద్ధి రాజ
కార్యకరణప్రసక్తి నక్కడికి రాఁగ
నెదురుగా నేగి యాపుళిందేశ్వరుండు
తోడుకొనివచ్చి పీఠముందునను నిల్పి ॥ 41

గీ॥ మర్మతంబుల కీక్క, బంధువిహితాళి
పాలి పెనుకాట్ల కుక్క, సత్పాలనమున
కొప్పుఁగల తోఁకచుక్క, మనోంబుజంబు
రాతిముక్కగదా మంత్రిరాయలకును॥

కం॥ కోపము తాపము లేకయె
యీపురి యావలకుఁ బంపుటె శ్లాఘ్యతంబో
పాపాత్ముఁడు గడ బాలునిఁ
జూపోపునె యంచు నెంచుచున్ విసయమునన్॥ 43

కం॥ కుశలప్రశ్న మొనర్చియు
ప్రశస్తచరిత్ర! తామువచ్చుటచే సా
దృశరహితకృతార్థత మ
ద్వశమయ్యెఁగదయ్య మంత్రివర్యా! స్థైర్యా॥

చ॥ తమరిట వచ్చుటన్ కడుముదంబున ధన్యుఁడనైతి నేఁడు సా
ధమును బవిత్రమయ్యె ధనధాన్యసమృద్ధులు గల్గఁగంటి మ
త్సములిక నేరు మంత్రికులచంద్రమ! మత్తపమెల్లఁ బండె నం
చమితమృదూక్తులన్ సచివు నల్లన సన్నుతులన్ బొనర్చుచున్॥

కం॥ ఇటు లిష్టాగోష్ఠీవిధి
నటనటఁగల రాజకీయహారిమృదూక్తిన్
పటుగతి మాట్లాడఁగఁ దా
నటుజేరన్ వచ్చె చంద్రహాసుం డంతన్॥ 46

క॥ వచ్చిన వానిని గనుగొని
యచ్చెరువడి జూచుచుండు నాతని కనెనో
సచ్చరితా! మత్సూనుఁడు
వచ్చెను త్వద్దర్శనాభివాంఛితుఁ డగుచున్ ॥ 47

వ॥ అని మనవిన్ బొనర్చి తనయా! సచివాగ్రణి వీడు, వీనికిన్
వినతిమొనర్పుమా యన నవేలతరానతులన్ బొనర్చు వా
నినిఁ గని యాతఁడెన్నఁడు జనించెను మీ కెటు సూనుఁడయ్యె నం
చని యడుగంగ పల్కె సచివాగ్రణి కాతఁడు కౌతుకంబునన్ ॥

ఆ॥ నాఁడు శ్రీపురికే తెంచి నాధుదర్శ
నము నొనర్చియు ప్రభుని యానతిని మఱలి
మత్పురంబున కేతెంచు మార్గమునను
గల్గు వనమధ్యమున యందుఁ గంటివీని ॥ 49

గీ॥ రక్తసిక్తంబునైన చరణమునందు
ప్రేలొకం డారవది దెగి వెన్కముందు
జాడలేనట్టి యిబ్బాలు సాదరమున
నెత్తి పురిజేర్చి పెంచితి మింతదనుక ॥ 50

సీ॥ ఈతిబాధావిహీనాతిసౌఖ్యస్ఫూర్తి
వరలఁజొచ్చిరి సుమ్ము పౌరవరులు
నెలమూఁడు వాన లెన్నికజేయ వర్షింప
సత్ఫలప్రదయయ్యె సస్యసమితి

ఆబాలగోపాల మానందతుందిల
హృదయాబ్జులై యుండ నెసఁగెఁ బురము
ఇంటింట గాదెల కెక్కువై రాసులై
తనరారె నంతయు ధాన్యచయము

బాలుఁ డిప్పురిఁ జేరిన కాలమాది
పుత్రమోహాభిమానముల్ బొదల పెంచు
చుంటి మీతఁడు తలిదండ్రికంటె మమ్ము
మహితభక్తిని గొలిచెడు మంత్రివర్య ॥

కం॥ అని వినుపించిన నెమ్మది
ఘనశిల బడినట్టులై జగావెతఁ గొలుపన్
గననీయక వెనుజేసియు
ననుమోదము జూపి యిట్లులను సచివుండున్ ॥

ఉ॥ సంతసమయ్యె దేవుఁడె యొసంగెనటంచుఁ దలంతుఁ బ్రేమ స
త్యాంతముదంబునన్ బెనుప నోసుడి బాలుని నంచుఁ బల్కి తా
మంతనమందు నెంచె ననుమానమి కేలను చోరు లల్లనా
డంతకుఁ జేర్పకే శిశువునందలి చిహ్నముఁ జూపి రెంతయున్ ॥

చం॥ తెలిపెను పాదమందున తుదిన్ గలవ్రేలు వినష్టమయ్యె నం
చెలమి పులిందుఁ డొర యదియే మృతచిహ్నముగాఁగఁ జూపి చో
రులూ నను బొంకుఁబుచ్చి బహురూప్యములన్ బహుమానమంది
కలి నెటువంటిచిత్రముల గాంచఁగ నయ్యెఁ గదా ధరాస్థలిన్ ॥

చ॥ మనపనిదీరె రాజగు సుమా యను జోస్యులపల్కు శూన్యభా
జనమొనరించి నాఁడనని సంతసమందుచు నుంటిఁగాని నె
మ్మనమున నెంచనైతి నిటు మారణముల్ బొనరింపరేమొ నే
బనిచిన చారులంచు భగవంతుని చర్య విచిత్రమౌఁ గదా ॥

ఉ॥ పంచతఁ గాంచె బాలుఁడని భావమునందుఁ దలంచి యుంటి నే
నెంచఁగనైతి వీఁడిటుల వృద్ధినిఁ గాంచి మదీయరాజ్యభా
గ్యాంచితలక్ష్మి తానగుచు హస్తనిపీడన మాచరింపఁగా
నెంచఁగ మించు నంచు నెటులీతని నియ్యెడ రూపుమాపుదున్ ॥

గీ॥ తానబల్మిగాని తనబల్మి గాదని
జనము లాడరొక్కొ చర్చసేయ
నిచట వీనిఁజంప నెంచంగ రచ్చయా
నేమిసేతు నింక నెటులనైతు ॥ 57

శా॥ ఈసామంతుని కన్నుఁగప్పుగతి మెట్టిబాలునిన్ ధర్మసం
వాసస్థానముఁ జేర్చుబెట్టు లోరు లివ్వార్తన్ వినన్ బోనటుల్
గా సల్పంగల నెట్లు మద్ధృదయశల్యంబెట్లు బాయున్ నిరా
యాసం బీకరణంబనన్ దగదు వెయ్యార్మార్లు యోచించినన్ ॥

ఉ॥ శ్రీపురరాజ్యలక్ష్మి కడుచేరువ నున్నది మత్కుమారు ధై
ర్యాపరకాంచనాద్రి సుజనావనదక్షు గుణాంబురాశినిన్
భూపతిగా వరించు నిఁకఁ బుట్టదు విఘ్నమటంచు నెంచి నే
నోపిక బట్టియుంటి నితఁడూడె నిఁకేమని నెమ్మనంబునన్ ॥

క॥ ఒకదాని నేనొనర్చిన
వికటంబుగఁ జేయుచుండె వికృతఁపు దయ్యం
బకటా! తలఁపఁ బ్రతిక్రియ
పటుమర్మట మెట్టియుక్తి బన్నఁగ ననువా॥ 6

చ॥ స్వయముగ వీఁడు జచ్చెనను జాడఁ గనుంగొనకున్న నెట్టుల
య్యయొ! యిఁక తాళఁగల్గుదు వ్యథాకులపావకదాహమున్యో
నయమున మేలుసేయఁగ మనంబున నెంచిన యాప్తు పోల్కినిన్
బ్రియములు బల్కి యిల్ వెడలు రీతిని మంత్రముఁబన్ని కాల్చెదన్

క॥ అదిగాక మరొకగతి నా
మదికిన్ స్ఫురియింపఁ బోదు; మంచిని విషమున్
మదికింపుఁ జేయ నగు; భీ
ప్రదమౌ క్షీరములు శత్రుపద్ధతి నొసఁగన్॥ 6

గీ॥ సామమున దీర్చుగతి కార్యసమితి నొందు
యుక్తిసాధింపఁ జాల మీయుర్వి యందుఁ
గాన మనవా రుపాయముఖంబు నందు
నిలుపరే గురుభావంబు దెలుపునటుల॥ 6

క॥ ఈగతి నాలోచింపుచు
మూఁగవిధంబునను జెలఁగ భోజనకృతకా
లాగతచిహ్నగ నొకపరిఁ
జేగంటలు మ్రోయుటయును సేవకులంతన్॥ 64

వ॥ ఓగిరము సిద్ధపఱచితి మని విన్నవించుటయు మంత్రిమణి
స్నానాదికృత్యంబులు నిర్వర్తించి. 65

గీ॥ షడ్రసోపేతమైన భోజన మొనర్చి
శయ్యపై మేనుఁజేర్చి పస్తారవేద
నాపరవశాత్ముఁడై యేమి శోషఁబోక
తలఁచె నాదుష్టబుద్ధి స్వాంతంబునందు॥ 66

ఉ॥ పెక్కులు చిక్కులొక్కమొగి పిక్కటిలన్ మతి తక్క కిఁతయున్
బొక్కక యుక్తిఁబన్ని పరిపూర్తి యొనర్చెడి వాఁడనంచు తేఁ
డక్కజమంద నుప్పగల యట్టిఁడ; నేఁడది యేమొ దీనికిన్
దిక్కొక యింతఁ దోపదు పదింబది యోచనఁజేసి చూచినన్॥

చం॥ అని మదినెంచి సంశయసమాకులమానసుఁడై చెలంగు నా
తనిహృదయాంబుజాతమున తక్షణమే స్ఫురియించె నొక్కయో
చన, యటులన్ బొనర్చునెడ చచ్చియె తీరును చంద్రహాసుఁడం
చును ప్రమదాతిరేకమున జొక్కపుళిందుఁడు జేరవచ్చినన్॥

చం॥ తనుగన నచ్చోటున్ గదియఁ దా జనుదెంచు పుళిందుగాంచి మిం
చినకపటానురాగగతచిహ్నము లొప్పఁగఁ జేరఁబిల్చి నె
మ్మనమున నుబ్బుగల్గ గలమాటలఁబల్కియుఁ గొప్పఁజేసి యో
జనవర! త్వత్సమానగుణజాలవిభూషణు లుంద్రె ధారుణిన్॥

చం॥ సరసుఁడ వార్యసన్నుతవచఃకలితుండవు సాధుమూర్తి వా
దరపరిపూజితాతిథివదాన్యుఁడ వంచితదానధర్మవి
స్ఫురితకరాంబుజుండ వరిపుంజదరఘ్నశౌర్యధైర్యభా
స్వరుఁడవు నిన్నుఁ బోలఁగల వార లెవారు వసుంధరాస్థలిన్॥

గీ॥ అని ముఖప్రీతివాక్యము లాడఁబొంగి
తెచ్చికోల్నుతులంచును తెలియలేక
నాపుళిందుండు సచివుని కనియె నిట్లు
కల్లమెచ్చులలోఁబడుఁ గద జగంబు॥ 7.

ఉ॥ ఎంతటివాఁడ మీవలన నిట్టినుతుల్ గొన త్వత్కృపాప్తి న
త్యంతము మించువాఁడ నిటులాడఁగ యోగ్యుఁడఁ గాననంగ మ
త్స్వాంతము సంతసించె విలసద్గుణ! తావకసత్ప్రవర్తనల్
కాంతములౌట నంచు ననఁగాఁ దొడఁగెన్ సచివుండు బ్రీతిమైన్॥

చం॥ సకలకళాప్రశస్తవిలసద్గుణబాహుబలాత్తధైర్యవ
త్ప్రకటితశక్తియుక్తుఁడు గదా భవదీయసుతుండు వాని మా
మకనరపాలుకొల్వునను మన్ననలందెడు నట్లొనర్తు సా
ఖ్యకరబుజప్రవర్తకునిఁగా నొనరింతును సుమ్ము నమ్ముమా॥

చం॥ మరచితిఁ గొన్ని పత్రములు మామకగేహమునందు, వానిఁదే
నొరులనుఁ బంపరాదు కడుయోగ్యునిఁ గాక; రహస్యకార్యముల్
పరులకు వెల్లడించుఁ బెరవారలఁ బంపిన, త్వత్కుమారు వే
గిర మనుపంగ నౌను ప్రభుకృత్యము నియ్యెడ నిర్వహింపఁగన్॥

॥ రాజకీయంబులైన కార్యములపట్ల
ప్రాణవాయువులను తృణప్రాయముగను
తలచి తనరాజభక్తి నంతయును జూపి
యశము గనఁ దగు సమయమైనపుడు నరుఁడు॥ 75

క॥ ఏలికకంటె ధరాస్థలి
నాలును సంతతియు మరియు వసువులు ధనధా
న్యాళియుఁ గాదందురు రా
జాలంబన మున్న స్వర్గ మరచేతదగున్॥ 76

ఉ॥ ఏనటకేగి వత్తునని యీవు వచించెద వేమొ జూడు మ
ట్లైన మదీయకార్యనిచయావళి దీరుటలెట్టు లింకపై
నే నొకరుండ నొంటరిగ నియ్యెడ నెట్లువసింతుఁ గాన నీ
పూనిక మాని నీకొమరుఁబుచ్చుట యోగ్యమటంచుఁ దోచెడిన్॥

క॥ తిరుగక చెడుదురు పురుషులు
తిరిగినఁ జెడిపోదు రెందు స్త్రీలన వినమే?
వెరవేటికిఁ తగుగతి మ
త్పురికంపుము సూను సేమములు జెలువారన్॥ 78

క॥ మంతిరి యిటుబల్కిన సా
మంతధరాజానిహృదయమధ్యస్థితతీ
వ్రాంతస్ఫురదీర్ష్యలస
త్కుంతంబులు నాటినట్లు కొలుమసఁగియున్॥ 79

మ॥ అరచేనుంచియుఁ బెంచుచుంటలును నిత్యంబున్ త్రుటిన్ బాయకే
పరిరక్షించుటఁ బ్రాణతుల్యముగఁ గావన్ గల్గుటల్ గాంచి యీ
దురితాత్ముం డిటు పల్కుటేలనొకొ విందుల్ మెక్కియున్ గేహమున్
పరగన్ ద్రవ్విన భాతి నెట్టులను మాన్పన్ వచ్చు నీమర్యాదన్॥

చ॥ ఇతరుల కంటఁ బడ్డయెడ నెక్కడ సోకునో దృష్టి యంచు నా
మతిఁ దలపోసి యేను మఱి మత్సతి కన్నులలోనఁ బెట్టి పెం
చితి మిపుడెట్లు బాపనగు శ్రీపురి జేరఁగ మార్గయాన సం
గతమగు కష్టమీతఁ డెటుగాంచి సహింపఁగ నేర్చు నక్కటా॥

చ॥ అనిశము ప్రేమతోడఁ బుత్రులందునఁ బెట్టియుఁ బెంచికొన్న నం
దను నెటు శ్రీపురంబునకు నాతరమా బనుపంగ చంద్రహా
సుని ముఖనీరజం బిపుడు జూడక మేము తరించు టెట్లు లీ
దినదినకల్పముల్ సతియు దీనత వాసి చరించు టెట్టులో॥

కం॥ ఈవడువున నాతఁడు చిం
తావశతఁ గడుఁ గృశించి దైన్యము మీరన్
భావమున ధైర్యమూనియుఁ
దావలికై నమాత్యముఖము తద్దయుఁ గనుచున్॥ 83

ఉ॥ బాలుఁడు పిన్నవాఁడు తలవాకిలిఁ దప్పకజూడఁ డన్యమే
జోలి యెఱుంగఁ డర్భకుఁడు సు మ్మెటు లేగఁ గలాఁడు ఘోరశా
ర్దూలముఖాదివన్యమృగఘూర్వహసంకులమైన మార్గమే
లీలచొరం గలాఁడు లవలీవరకుంజవృతాగసీమలన్॥

ఉ॥ ఏఁ జనివత్తుగా ముదలనిచ్చిన నంచన, నిందు నొంటినే
యోజను నిల్తునోర కడుయోగ్యుఁడవే యటులైనఁ జూడు నే
నే జనలేని బాలుఁడువనిన్ దరియింపఁగ లేఁడె తోడుగా
తాఁ జనరాదె చిత్రముగదా భవదీయవచఃక్రమంబిలన్॥

గీ॥ ఏలు లేకున్న పోనిమ్ము వెలుపు లేదా
కాకికాలికిఁ గబురంపఁ గాళ్లత్రోఁడ
రాకతక్కునె నీకున్న రాజభక్తి
బయలు పడె సంతసించి తిప్పటికి నిట్లు॥ 86

గీ॥ అనుచు నీర్ష్యాంతరితములైనట్టి వాక్య
తతిని మోఁగమెల్ల చిట్లించు స్థితిని దెలిసి
నెమ్మనంబున యందు చింతించె నిట్లు
లాపులిందుఁడు సవ్యాకులాత్ముఁడగుచు॥ 87

గీ॥ పంపకుండిన మంత్రి యిప్పట్ల కుపితుఁ
డై ఘటించును చిక్కు లత్యంతకఠిన
చిత్తుఁ;డంపిన బాలునిఁ జెందుఁ గీడు
కట్టునాగటి మధ్య జిక్కంగ గల్గె॥ 88

కం॥ ఎట్టులైనఁ బంపకుండినఁ
గుటిలాత్ముఁడు కష్టతతుల గూర్చును గాన
భటులసహాయముతో న
చ్చోటునకు నాత్మజునిఁ బంపఁ జూచుటయె తగున్॥ 89

వ॥ అని తనమనోంబుజంబునం దలపోసి యమ్మంత్రివరుం
గాంచి నాతనయుని భవదాజ్ఞానుసారంబుగా శ్రీపురంబునకుఁ బంపె
దనని యానతి నొసంగెనంత. 90

ఆశ్వాసాంతము.

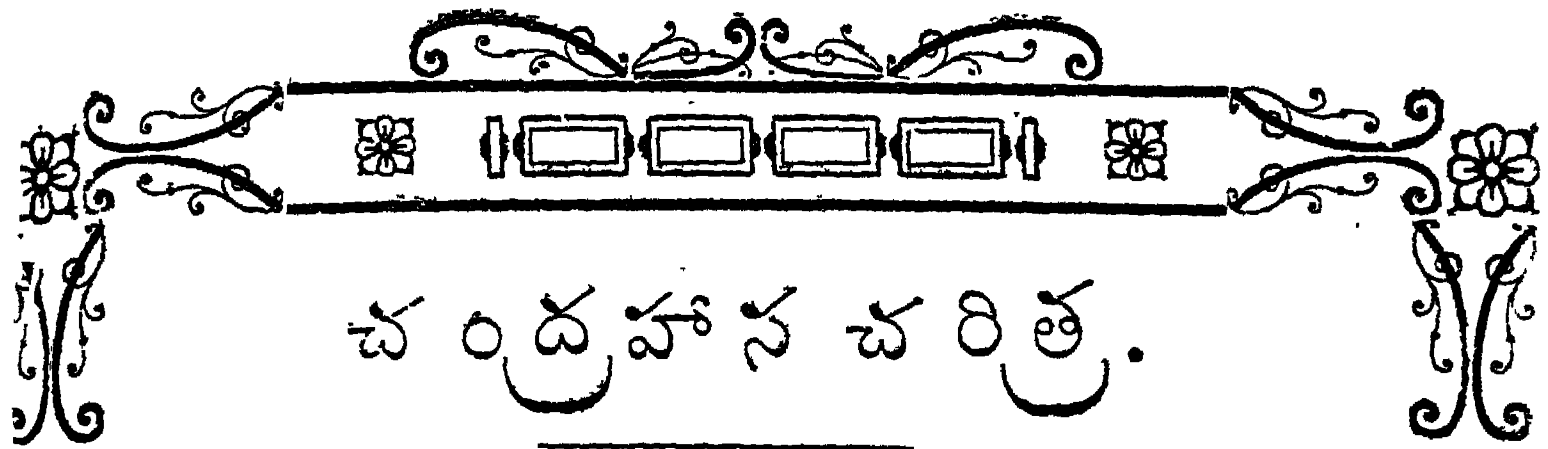
చ. నిరుపమసద్గుణౌఘ సరణిస్మరణీయ, కవీంద్రగేయ బం
ధురగుణభాసమాన అసమానదయారసభాసురాత్మ ని
ర్భరశరహారహీరనిభభవ్యయశఃకలనాకలాప సుం
దరతరరూప, భవ్యవసుధాసురవంశవిభూషితాశయా ॥

పంచచామరము.

భవానిశంకరాంఘ్రియుగ్మభావనప్రభావుకా
భవాభిరామగేహకల్పబద్ధ భక్తిభాసురా
అనార్యకీర్తికామినీహృదంబుజాతభాస్కరా
కవీశవంద్యమానదానకర్ణసద్యశోమయా ॥

ఇది శ్రీ శేషాచలాధీశ చరణసేవాసమాసాదిత కవితా
విచిత్ర దూపాటివంశ పయఃపారావారరాకా
సుధాకర శేషాచార్యపౌత్ర వేంకట
రంగాచార్య పుత్ర శేషాచార్య
కవిమిత్ర ప్రణీతంబైన
చంద్రహాసచరిత్రమున
ద్వి తీ యా శ్వా స ము.

చంద్రహాస చరిత్ర.

తృతీయాశ్వాసము.

శ్రీ రఘురామాంఘ్రియుగాం
భోరుహసేవానుకూల బుద్ధివిశేషా
పారాంరాశిగభీరా
ధీరా! రఘునాథరాయ ధీమణిగేయా ॥

గీ॥ అవధరింపుము సామంతుఁ డాత్మజాతు
శ్రీపురంబునకును బంపఁ జిత్తమందుఁ
దలచి మంతిరియాజ్ఞనొం దంగఁ బంపఁ
బల్కె సచివునిఁ గాంచి యబ్బాలుఁ డపుడు॥ 2

ఉ॥ శ్రీపురికేగి రమ్మనుచుఁ జెప్పెను మజ్జనకుండు నాకుఁ దా
మేపని నిర్ణయించెదరొ యేమొ వచింపుఁడు పోయివత్తు నం
చా పసిబాలుఁ డాడ విను నట్టి జనంబుల చిత్తపద్మముల్
కోపతరంబుగాఁ జెలఁగెఁ గ్రూరుని మంతిరి పంపు నెంచుచున్॥

ఉ॥ బాలుని వీపుఁదట్టుచు శు భంబగు నంచని మంత్రి బల్కుచున్
సీలును జేసియుండి పరి శీలనఁ జేయఁగ వీలుగాని ప
త్రాళినిగల్గు జాబొసఁగి యయ్య! మదీయకుమారుఁగాంచియా
ప్రోలున నుంటి నంచుఁగబు రున్ వచియించియు లేఖనీఁదగున్॥

ఉ॥ ఎంతటికష్టమబ్బిన స హింపుముఁ గాని మదీయ లేఖ కా
సంతయు వెల్లడింపకు శు భావళిగల్గును పోయిరమ్ము మా
గ్రాంతరమందు నిల్వకు మ దాత్మజుఁ గాంచెడిదన్క నంచునా
మంతిరి బల్కఁ జిత్తమని మాతసమీపముఁజేరి మ్రొక్కినన్॥

చం॥ ఎటు జనివత్తువో తనయ యే నినుఁ గ్రమ్మరగాంచువెట్లొ దు
ష్కటవనసత్వసంకులము కాననెటుల్ దరియింతువో మనం
బటమట నందెదున్ హృదయ మాతురతన్ వహియించె పోక మా
ఘట తగదెట్లొ జాగ్రత జ నున్ వహియింపఁగ నెల్లవేళలన్॥

గీ॥ పోయిరమ్మని యశ్రువుల్ పొదలు కన్ను
దోయి గద్గదమగుచును తొట్రువడఁగ
నైన మొలుఁగున సెలవీయ నచొటువీడి
తండ్రిదరిఁజేరి భక్తివం దనముఁ జేసి॥

కం॥ అరగియు వత్తునయ్య తమ రాజ్ఞయొసంగిన నంచనంగ సా
దరపరిరంభణంబున నె దన్ గదియించి కుమార పోయిర
మ్మరిగెడి పట్ల జాగ్రత సు భావళినిన్ వరియించు సౌఖ్యసు
స్థిరతఁ జెలంగు నంచును వ చించెఁ బుళిందుఁడు నిబ్బరంబుగన్॥

ఉ॥ సర్వవిధంబులన్ పృథుల సత్వముగల్గి సలక్ష్యలక్షణా
ఖర్వమునై ప్రభంజనని కారనిరంతరవేగగామి గాం
ధర్వముఁ దెచ్చి సాహిణి ము దంబున చెంతల నిల్ప నంత నా
పార్వణచంద్రబింబసమ భవ్యముఖుండగు చంద్రహాసుఁడున్॥

సీ॥ నలిపెంపు పట్టుదు వ్వలువ చుంగులు వార
పరగ మూపున వల్లె పా టొనర్చి
స్ఫటికఁపు కర్ణభూ షణరోచి బ్రచురించు
ఘనకిరీటంబు మౌ ళిని ధరించి
అనవద్య తేజోవి హారంబు నలరించి
మెరయుచుండెడి బాహు పురులఁదాల్చి
ఇరువైపులను వాడి బరగి దగద్ధగల్
చిందు ఖడ్గం బొందు చేతనూని
వెలుఁగు వేణుజ మౌక్తిక విసరహార
సంతతిని బెంపుమీర వ క్షమునఁదాల్చి
తనదుచెలువంబు నిలువుట ద్దమునఁ జూచి
సొగసుదీపింపఁ బయనంపు జూపుగదుర॥

సీ॥ తననవ్యహాసంబు ♦ ననుకరించెడు నట్టి
చలువజిలుంగు దు ♦ వ్వలువగట్టి
తనమోము కాంతుల ♦ కెనయనఁగాఁ జాలు
చంద్రహాసము గేల ♦ చాలఁబూని
తనమేని తళతళల్ ♦ దనరిమించెడు భూష
ణములు హారములు కం ♦ ఠమున నూని
తనయంగసుకుమార ♦ తను వెల్లడించెడు
మిసిమిచెన్నెసఁగు కు ♦ ప్పసముఁ దాల్చి
గీ॥ తన సుకీర్తి విభాతతి ♦ ననుసృఁపఱచు
కాశవాగీశకార్ద్రివే ♦ యేశహీర
కాంతిజితపారశీకకం ♦ ఖాణమెక్కి
చంద్రహాసుఁడు శ్రీపురి ♦ చక్కిఁ కేగ ॥
సీ॥ చంద్రహాసములీల ♦ చంద్రహాసముచాల
కరపార్శ్వమున మించి ♦ గ్రాలుచుండ
విబుధేశ్వరులలీల ♦ విబుధేశ్వరులు చాల
నందఁద గుమిగూడి ♦ యలరుచుండ
అనిమిషాక్షులలీల ♦ ననిమిషాక్షులు చాల
నుపరివీథుల నిల్చి ♦ యొప్పుచుండ
తార్క్ష్యసన్మణిలీల ♦ తార్క్ష్యసన్మణి చాల
జవసత్వములతోడఁ ♦ జాలియుండ

సద్గుణంబులలీలఁ బ్ర శస్తులైన
సద్గుణంబులు చాల చ క్కటఁ జెలంగ
వరలెఁ బార్వణచంద్రబిం బంబు భాతి
చంద్రహాసుండు పయనంబు సాగి యపుడు॥ 12

చ॥ చనుచును మార్గమధ్యమునఁ జండతరాటవిఁ గాంచి దాన న
త్యనుపమఘోరసత్వవిపు లార్భటులన్ వినుచున్ సమీపధా
రుణిరుహముల్ లతాతతులు ప్రోజ్వలనాకుపులున్ నికుంజముల్
గనుఁగొని సంతసింపుచు జ గాభ్రమనోంనుచు నేగియాతటన్॥

గీ॥ వనిని దరియించి తలచె నె మ్మనమునందు
నడవిఁ జొచ్చిన దాది నా హారనిద్ర
లెందుఁ జాలక కృశియించి రెంతయేని
పరిజనంబులు నిల్వఁగాఁ బంపుటొప్పు॥

కం॥ శ్రీపురవర మిచ్చటికి స
మీపము నందుండనోపు మిక్కిలి కృశులై
యోపిక దక్కిరి పరిజన
మీపట్టున విడియఁజేసి యేఁ జనివత్తున్॥ 15

గీ॥ అస్మదాగమనంబున కరయు చిచట
నుండ భటులకుఁ బల్కి యు నుండు పశ్చి
మాంబుధిన్ గ్రుంకుటలు తన యాత్మనెంచి
నిలచె నారాత్రి వారితోఁ గలసియచట॥

గీ॥ గగననాటకమందునఁ – గంజమిత్ర
పాత్ర రానున్నదని తెల్ప – వచ్చినట్టి
సూత్రధారు విధంబునఁ – జూడనయ్యె
విమలమగు కాంతులకు నిక్క – వేగుఁజుక్క ॥

మ॥ తరుణీచూచుకలిప్తచందనసుగం – ధంబుల్ కరమ్మూని భా
సురపంకేరుహషండకుట్మలములన్ – సొంపార వర్తించి యా
దర మొప్పారఁగ మించు దంపతులమ – ధ్యన్ జేరి హర్షించి మం
దరయానంబుల వాతపోతములు చెం – దన్ సాగె నిమ్మాగతిన్

ఉ॥ చామలతోఁ బెనంగి సుఖ – సంపదనందిన ప్రోడలార! యా
రామము నందుఁజేరి నిదు – రన్ గనుగూర్కెడి పాంథులార! య
ద్ధామతఁ బూర్వపాఠఁపుశ – తంబు పఠించు కలార్థులార! బ
ల్గోమున నిద్ర లెండనుచుఁ – గొక్కొరొ కోయని కూసె కోళ్లొగిన్।

చం॥ ఎలమి నిశాటు తేజమును – హీనముఁ జేసి తమంబడంచి త
మ్ములకుఁ బ్రమోదమిచ్చి రుచి – పుంజము లష్టదిగంతరంబులన్
జెలువలరారఁజేసి కరు – ణించు నినోదయమా నటంచుఁ గ్రే
వల నినదచ్ఛలాప్తి ద్విజ – పాళి యొనర్చెను భావిసూచనల్ ॥

గీ॥ ప్రాగ్దిశాఘనభూమణ – ప్రాంశురుచియొ
కుక్షిసంస్థితభాస్కరు – గురు మహాంబో
వ్యోమసురసాలపల్లవ – పుంజకళయొ
గాఁదగు ననంగ నుదయరా – గంబు వెలిగె ॥

గీ॥ పగలు కల్పింప నేర్పరి ఽ పంకజాత
హితుఁడు మలినాళిరతుఁడు స ఽ మ్మతుఁడు వీని
మొగము రాజావలంబనం ఽ బుగను మేము
కాంతుమే? యని ముకుళించెఁ ఽ గలువచాలు॥ 22

చం॥ మొదటను వెన్నెలల్ దునిమి ఽ పోవఁగ నున్న వెడంగు చీఁకటిన్
జెదరఁగఁజేసి కల్వలను ఽ చేడెలకాంతి దొరంగఁ ద్రోచి యొ
ప్పిదమగు పాటలచ్ఛవి న ఽ వేలగతిన్ దిశలందు నిల్పియున్
పిదపఁ బయోరుహాప్తుఁడు జ ఽ నించెను ప్రాగ్ధరణీధరంబునన్॥

సీ॥ కలకదేరిన నీటి ఽ కాల్వల నన్నింటి
జాహ్నవీనిభకాంతి ఽ చయినొసంగె
క్రొంజివురాకుల ఽ మంజులచ్ఛాయల
జక్కనిరీతిని ఽ సంస్కరించెఁ
దలవ్రాల్చి జాలితోఁ ఽ దాల్మివీడిన తమ్మి
పూచేడియల కెన్నొ ఽ ముద్దులొసఁగె
గండుతుమ్మెదల వె ఽ క్కసఁపు నిర్బంధంబుఁ
బోగొట్టి మిగుల స ఽ మ్మోదమిచ్చె
విన్ను ముట్టితినంచు నా ఽ శ్వేరమూని
తగు నిశాటుని కళల సాం ఽ తము విదల్చె
నుదయ మందిన పిదప న ఽ త్యుచ్ఛ్రయముగ
ధరణి కేతెంచు భాస్కరు ఽ కిరణరాజి॥ 42

మ॥ ఇఁకముం దిట్టుల త్వత్ప్రభావములు లో కేడ్యంబులౌ విద్విష
త్ప్రకరానేకమహాంధకారములు దూ రంబయ్యెడిన్ బద్మినీ
నికరంబుల్ కడుసంతసించునని పే ర్మిన్ సామ్యమున్ జేసెనా
యకలంకప్రభ మీరె పూర్వకుధర ప్రాంతంబునం దెంతయున్॥

గీ॥ కాల్యకృత్యంబులెల్లను గడపి యంత
స్నానమాడి భుజించి య నంతరంబు
రమ్యకల్యాణపల్యాణ రాజితాశ్వ
మెలమి సాహిణి గొనివచ్చి నిలుపనెక్కి॥ 28

చం॥ మరచితినేమొ యంచును న మాత్యుఁడొసంగినజాబు జేబునం
దరసియు సేవకుండొసఁగి నట్టి సభక్ష్యవిశేషముల్ మహా
దరమునఁ జేతఁ బుచ్చికొని తానొక సన్న యొనర్చినంత నా
హరి పవనాతివేగమున నచ్చొటు వీడి గమించె నెంతయున్॥

చం॥ చనిచని భాస్కరుండు కర జాలవిభావిశిఖాళి పాంథవే
దనమును గూర్చుచున్ గగన ధామముమధ్య వెలుంగ నాతపం
బునఁ గృశియించుచున్ జనుచు ముందుగనుంగొనెపుష్పవాటి శ్రీ
జనపదబాహ్యభూమి పెలు చన్ దనయానభరంబు రూపఱన్॥

కం॥ అందందుఁ గానఁబడు జన
బృందము పృచ్ఛించి దాని శ్రీపురియని యా
నందమున గ్రహించి వనా
నందము పొడగాంచి తాఁ జనం గలవాఁడై॥ 29

సీ॥ తియ్యమామిడిజేరి | తిన్నని నుడులచేఁ
బాంధులఁ గలచెడి | పరభృతములు
ఇప్పపూఁదేనియ | నింపుమై సోపడి
మత్తునబాడెడి | మధుకరములు
కానసంతట నల్ల | గల్వత్తోరణములు
గట్టు జూపుల కురం | గములగములు
చీఁకటిచొట్టుల | చెంతవసించి పిం
ఛియము విప్పి నటించు | శిఖికులంబు
ఫలమహీరుహములపయి | బారుదీరి
పల్కుచుండెడి గండుచి | లుకల చయంబు
హృదయమున కబ్బురము గూర్చి | యొసఁగుచున్న
నవ్వనంబునఁ జొచ్చి య | నంతరంబు॥ 30

సీ॥ శారికాకలకంఠ | కీరస్థితశిఖాగ్ర
రాజితసురసాల | భూజములును
మధుపానవిగతబం | భరకులఝుంకార
రంజితవల్లీని | కుంజములును
పరిఫుల్లసూనసం | బంధమందాగత
ప్రచలితదక్షిణ | వాయువులును
రాజహంసక్రౌంచ | రాజదంభోజసం
తానభూషితజలా | ధారములును

గలయఁ గనుగొని సంతోష । కలితుఁడగుచుఁ
దద్వనవిలాసమునకుఁ జి । త్తంబు నందఁ
నలరి మార్గశ్రమాపన । యాభిలాష
నందు నిలువంగఁ దనయాత్మ । యందుఁ నెంచి॥

క॥ తన దేహగ్లానికి వా
డిన పూదీవియ చెలువున । దీవి దొలఁగి చి
క్కిన మేను నూర్పులొప్పఁగఁ
గనలి ముఖంబునను చెమట । గ్రమ్మఁగనంతన్॥

చ॥ తురఁగముఁ బచ్చికల్ గలుగు । త్రోవలలో విడియించి వారిజ
కరమునఁ దానమాడియును । కమ్మనిభక్ష్యములన్ భుజించి త
త్పరిసరసల్లతాగృహము । ధామమునాఁ జెలువారఁజొచ్చి యం
దరయఁగనైన వేదిక శ్ర । మాపనయార్థము బవ్వళింపఁగన్॥

గీ॥ ఆతపాయాసమున స్రుక్కి । నందువలన
నిదుర యావేశమయ్యె వా । నికి నొకింత
అవనిశయ్యాసుఖములు నీ । ద్రాతురునకు
నవసరం బెందు లేదు గ । దా తలంప॥

వ॥ అట్లు చంద్రహాసుం డత్యంతనిద్రావేశుఁడై సుఖని
జెందు నవసరంబున

ఉ॥ మంత్రిరి దుష్టబుద్ధికి కు మారుఁ డొకండు సుమాంచితాంగి య
త్యంతసురూపవైభవ జి తాత్మజురాణి వినీలనీరదా
క్రాంతసువేణి మత్తగజ రాజసమాలసయాన పూర్ణిమా
కాంతమనోహరాననయు గల్గునొకర్తు కుమారి యొతయున్॥

ఉ॥ బాల్యముపీడి యౌవన వి భాపరిఫుల్లతరాంగవల్లియై
శాల్యవిశాలనేత్రయుగ లాలితయై మరుచేతనొప్పు నా
శల్యము భాతి నొప్పుచు ప్ర శస్తతరాంగవిభాసమానయై
నైల్యశిరోజయై విషయ నాఁ జను నాఖ్యవహించి ధాత్రిణిన్॥

కం॥ చూపులు మదనునిములుకుల
నాపు శిరోజములు బంభ రౌఘంబులఁ దా
మాపును గళమో శంఖము
నాపును చంచలల తనువు నందలి కాంతుల్॥ ౩౮

మ॥ కనుపట్టెన్ ప్రసవాస్త్రబాణముల వీ కన్ జూపు లబ్జాతప
త్రనితాంతస్థితి కన్నుదోయి చెలఁగెన్ తారామనోనాథపా
వనబింబాబన నాస్యమొప్పె సుమవ ద్వల్లీమతల్లీగతిన్
తను వొప్పారె మృణాళనాళగతి విం తన్ హస్తముల్ భాసిలెన్॥

సీ॥ సహజతైక్ష్ణ్యంబులై చాంచల్యయుతములై
చూపులో యన నొప్పె చూపులంత
సౌందర్యకరములై సంతోషభరములై
సరములై జెలువారె కరములంత

కాంతినిధానమై ॥ కళలనిధానమై
మంగళకరమయ్యె ॥ నంగమంత
హాసప్రచారమై ॥ భాసప్రసారమా
సదనమై యలరారె ॥ వదనమంత
సూక్ష్మమై మరి సూక్ష్మాతి ॥ సూక్ష్మముగుచు
తథ్యముగఁ గాంచఁ దనరారె ॥ మధ్యమంత
నాఁడు మోహినియైన న ॥ న్నలిననేత్రు
సోయగము మాటికెంచఁగా ॥ నామెనంత ॥

సీ॥ అతిచంచలములు ని ॥ సితతీక్ష్ణతరములై
యేపుమీరెను కాంత ॥ చూపులంత
కాంతివంతంబై ల ॥ తాంతపేశలమాచుఁ
దేజరిల్లెను కన్య ॥ దేహమంత
జానుదీర్ఘంబునై ॥ సన్నీలకళనొప్పి
వెలసె నాకన్నియ ॥ వేణియంత
జవజవలాడుచు ॥ మివులసన్నంబౌచు
మరియొప్పె నాకన్య ॥ మధ్యమంత
పూర్ణిమాసోము దెగడుచు ॥ మోముదనరె
తూఁడులన నా స్తయుగ్మంబు ॥ జూడనొప్పె
కర్ణదీర్ఘత్వమున కన్నుఁ ॥ గవ రహించె
వనావనంబున మదనుని ॥ యస్త్రమనఁగ ॥

సీ॥ అరవిచ్చు దాడిమీ । విరి నెల్లిదంబాడి
కరమొప్పె కామిని । కావిమోవి
మల్లెపూవులగుత్తి । నుల్లసంబును సల్పి
వెలసె చందనగంధి । మొలకనవ్వు
నెలవంక వంకలు । తొలగించి నిద్దమై
తద్దనొప్పెను చెలి । ముద్దుమోము
అమృత మాధుర్యంబు । నవఘళింపఁగఁజాలి
యలరారె లోలాక్షి । పలుకుచాలు
జలజసంతతి నెంతయు । జడమొనర్చి
నెలత కరపాదతలములు । నివ్వటిల్లె
కొలిచి నట్టుల యవయవం । బులు జెలంగె
సృష్టివైచిత్రి వర్ణన । చేయగలమె ॥ 42

గీ॥ చిత్రకారుఁడు నేర్పు ప్ర । సిద్ధిచేయఁ
దలచి చిత్రించినట్టి చి । త్రంబనంగ
బ్రహ్మ తనసృష్టిసామర్థ్య । పటిమఁజూడ
సృష్టిఁజేసె ననంగ నా । చెలియ వెలయు ॥ 43

చం॥ తన చెలికత్తెఁగూడియు స । దా జనుదెంచెడి పోల్కి సమ్మదం
బున జరియింపఁగా నుబుసు । పోకకు గా నటునాఁడు గూడ త
ద్వనమున సంచరింపఁ దన । ధామము వీడియు మంత్రిపుత్రి నూ
తనప్రసవాస్త్రశస్త్రమన । దా జనుదెంచె విలాసవాసయై ॥

సీ॥ పాదస్వనద్ధేమ వలయముల్ మునుముందు
మంజీరరవముతో మాటలాడ
కచునోగగల్గి నె క్కుడు సోయగముగల
కనులు శ్రోత్రముల స ఖ్యంబు సల్ప
గందంపు మైపూత కరణి గుత్తపురైక
యుంగక ప్రభకు ని య్యంబు నంప
కాంతిమంతంబైన కర్ణభూషణరోచి
తారహారములతో దారసింప
మలయమారుతపూరిత కలితగంధ
బంధురంబులకేదమోద భరితయగుచు
తనదునెచ్చెలిఁగూడి ము దంబుగదుర
వనినిఁ జేరంగనై తగు వాంఛ జెలఁగ ॥ 45

చం॥ సకికయిదండనూని తన స్థానము వీడుటలాది త్రోవలో
ప్రకటితమై చెలంగెడి శు భంకర చిహ్నములెల్లఁ గాంచి చి
త్రకమల మంచితస్థితి ము దంబు వహింపఁగ మందయానయై
చెకచెకఁజేరవచ్చె వన సీమకు తద్విభవంబుఁ గాంచఁగన్ ॥

గీ॥ కల్గు శుభసూచకములను గాంచి సఖియ
బలుకు నెచ్చెలి నేఁడు ని న్నలరఁజేయు
రాకుమారుఁడు గల వన ప్రాంతమునను
నేఁడనంగను తలవంచె నెలతయంత ॥ 47

శా॥ కొమ్మరో పల్లవాగతము ♦ కొమ్మలు గోరెడు శ్యామగోరెఁ జూ
సమ్మతి నెంతయుఁ విటప ♦ సంగతముఁ కలకంఠకంఠి నీ
నెమ్మది రాకుమారుని వ ♦ నిఁ జరియింపఁగ నేఁడు గాంతుసౌ
ఖ్యమ్మగునట్టి సోయగము ♦ గాంచఁగఁ గల్గుట చేత నచ్చెలీ॥

కం॥ అని చెలికత్తియ ఁబల్కిన
విని వనవల్లాకె వినవె ♦ విశ్రుతమంద్ర
స్వనమున పుంస్కోకిలకొ
మ్మను వరిసియు వెలసెఁ గనుమ ♦ మదగజగమనా॥ 49

కం॥ అగునగు పుంస్కోకిల చె
న్నగుకొమ్మల నెపుడు గూడు ♦ టది యర్హంబే
తెగువగను మీ మదాళులు
మగువా మధుపానవశత ♦ మలసెడిగంటే॥ 50

సీ॥ వెలదిరో గాంచితే ♦ విరియఁబారిన మల్లె
మొల్లతీవియల స ♦ త్పుష్పచయము
కాంతరో గనుగొంటె ♦ కాంతలతాళిసం
గతమాచు వెలసెడి ♦ కళికలగమి
చామరో గంటె ర ♦ సాలశాఖాగ్రసం
కలితారుణంబుల ♦ తలిరుచాలు
సకియరో గంటె కో ♦ రకితపుష్పితపల్ల
వితభూషితానేక ♦ విధకుజనులు

లిఃనరో కనుగొంటివే ? కలరవైక
శారికాకీరకలకంఠ । సమితి గాన
మధికసంతోషదాయక ? మై జెలంగె
నేఁడు వనవాటి ప్రీతిమైఁ జూడఁజూడ ॥ 51

ఉ॥ అన్నులమిన్న కన్నులకు ? నందము బొందుపడన్ దనర్చె ను
త్పన్నమహాన్నతోన్నతము ? దంబుహృదంబుజమున్ దలిర్చఁగా
క్రొన్ననలెన్న చెన్నొదవు ? కుందములొందెడి యందచందముల్
మెన్నఁగ నిన్నగప్రతతి ? యింపుఘటించి వనిన్ జెలంగెడిన్ ॥

కం॥ అని యిటు వనసౌందర్యము
గనుఁగొనుచు విలాసవాక్య ? కలితానందం
బినుమడి యగుటను చెలివిడి
జనుచుండె లతావిచిత్ర ? సాలోకాప్తిన్. 53

ఉ॥ నెచ్చెలి వీడియున్ విషయ ? నెమ్మదికిన్ బ్రమదంబుగూర్చుచున్
అచ్చెరువైన సూననిచ ? యాభిసుశోభితసల్లతానికుం
జోచ్ఛదశన్ గనుంగొనుచు ? నెక్కుడుఁగమునందుఁగాంచెఁదా
బచ్చనివింటివాని పరు ? వంబున నిద్దురజెందు యావనున్ ॥

చం॥ కనుఁగొని రిచ్చపాటొదవ ? గావెనుముందుఁ జనంగలేక నూ
తనకుసుమాస్త్రుఁడో యనెడు ? తత్పురుషోత్తము రెప్పవేయ కే
గనుచును దత్తరంబొదవ ? గాముఖనీరజమెల్ల చెమ్మటన్
దనర నొకింత నిల్చియు నె ? దన్ దలపోయ దొడంగె నిట్టులన్ ॥

ఉ॥ చక్కనివాఁడు మేల్గులుకు ఽ చాతురి గల్గినవాఁడు మోమునన్
జుక్కలఱేని నాఁపఁగల ఽ సోయగముం గలవాఁడయారె య
మ్మక్క! యనంగనొప్పు కమ ఽ లాంబకముల్ గలవాఁడు నిద్దురన్
జొక్కెడి నీనికుంజమునఁ ఽ జూడఁగ మన్మథమోహనాంగుఁడై॥

తే॥ అంటగందెడి మైదీగ ఽ యట్టిగోట
గీటగా పాలుగారు చె ఽ క్కిళులు చంద
మామ గోమును నోము నె ఽ మ్మోముగలిగి
యాపరమన్మథుఁడో యన ఽ నలరెనార॥

సీ॥ పరిఫుల్లపంకేజ ఽ పత్రంబులను గేరి
వెలయుచునున్నవి ఽ వీనికనులు
పూర్ణసుధాకరు ఽ పొంకమ్ము హసియించి
వెలయుచునున్నది ఽ వీనిమోము
శ్రీకారములతీరు ఽ చిందరనొనరించి
వెలయుచునున్నవి ఽ వీనిచెవులు
ప్రతిసుమమకరంద ఽ భాగ్యంబు గొనునట్టి
భృంగంబు లననొప్పు ఽ వీనికురులు

గీ॥ కలువలకు మోదమిచ్చి పం ఽ కజశతముల
బూని హసియించు చంద్రిక ఽ వీనినగవు
నిఖిలజీవనహాననని ఽ ర్నిద్రసింహి
జానిఫక్కిని జెన్నారు ఽ వీనినడుము॥

మ॥ ఘనసౌందర్యము జూడఁగోరి తన భా ◌ వంబెల్ల సాంఘిక భా
జనమై యొప్పఁగ సంచరించి శ్రమమి ◌ చక్కని నిస్సారము జెందినట్టి
ఘనసౌందర్యాకారాంగుఁ డెవ్వఁడో కో రా ◌ గా కారణంబేమొకో
ననునానందపయోధిముంచెఁగద సౌం ◌ దర్యాంగ సౌభాగ్యముల్॥

చం॥ అలకలు నెమ్మొగంబున వి ◌ హారముఁ జేసెడి నీరజంబునఁ
దలికులమట్లు శ్రోత్రముల ◌ నాప్తతఁ జేరిన యట్టులొప్పె క
న్నులు కుసుమాస్త్రధర్మములు ◌ నొక్కసుమీ బామదోయిబింబస
త్ఫలమగు మోవి యందముల ◌ తానజుఁ డెట్టుల సృష్టి జేసెనో॥

సీ॥ మన్మథుఁ డగుసాటి ◌ మనుజసింహునికన్న
నతనుత్వ మొప్పియు ◌ నలరు నతఁడు
మధుఁడు తుల్యుండు కు ◌ మారునకనుకొన్న
కాలానుసారియై ◌ క్రాలు నతఁడు
విధుఁడు సామ్యుఁడు పర ◌ వీరునకనుకొన్న
పక్షపాతంబునఁ ◌ బ్రబలు నతఁడు
ఇంద్రజుండు సమానుఁ ◌ డితనికి ననుకొన్న
ననిమిషాక్షుండగు ◌ నట్టి డతఁడు

దివ్యదేహాభిశోభితు ◌ నవ్యహాస
వికసితాననునాజాను ◌ విపులవక్షు
రాజలక్ష్మణలక్షితు ◌ నోజనేరు
పోల్చి వర్ణింపఁ గలవారు ◌ పుడమి యందు॥

క॥ అని లక్షింపుచు నివ్విధ
మనమున నెంచుచును నిద్ర మైమరచిన తె
న్నును గని పరిసరమునకును
జనుదెంచి తలంప సాగె సంతోషమునన్॥

మ॥ పదియార్వన్నె పసిండి గేరు తనుసం పన్నత్వ వయ్యారె శ్రీ
ప్రదనై షోడశసత్కళాకలితచం ద్రస్ఫూర్తి వారింపనౌ
వదనాభల్ జెలువారు వీని పటీగా భావింప నేకాంత భా
గ్యదశావల్లి ఫలించెనోయదియె ధ న్యత్వంబుఁ గాంచన్ గదా॥

మ॥ అమృతస్యంది వచఃపరంపరలు ని త్యంబున్ వినన్ గల్గునే
భ్రమరాలోకకృతార్ధ నిశ్చయము నే తద్భవ్యహాసాననన్
ప్రమదంబొప్పనహర్నిశంబులుగనన్ భాగ్యంబు నాబోటి జ
న్మము చెందన్ గలదే రమాధవుఁడు ప్రే మన్ గూర్చునే వీనితోన్॥

ఉ॥ అంతటి భాగ్యమబ్బిన వి యత్పథమంటి చెలంగునట్టి యా
సంతసమందనే పొరుగు చామల నందఱ మించకుందునే
యంతటి కోర్కెఁ గోరుటది యందని మ్రానిఫలంబు లాసమై
దృంతు నటంచు హస్తయుగి తోరపువేడుక నెత్తినట్టులౌ॥

చం॥ హరియనుచిత్రకారుఁడు మ హాద్భుతమౌ తన నేర్పుఁజూప సుం
దరతను తీర్చితీర్చి మరి త్రాసునఁదూచి సృజింపఁబోలు నం
చరయఁగ నవ్యో సీయవయ వంబుల సౌష్టవ మిట్టిమూర్తి మ
త్వర వినఁబోరు కన్నవనె వారును గాంచరు నిశ్చయంబుగన్॥66

చం॥ అదనిది యంచు నెంచి కుసు మాస్త్రుఁడు సానను బెట్టి సూఁడితా
పొది నమరించి యుంచినయ మోఘశితాస్త్రములొక్క పెట్టునన్
మదవతి చిత్తవీథినిస మంబుగఁ దాఁగురి నెట్టి యేసె నె
మ్మది విజయాభిలాషనటు మాటున జేరియు పొంచిమించుచున్

సీ॥ పరవశస్వాంతయై వాని భవ్యదేహ
సౌకుమార్యత గనఁగ నా ద్ఛాదనంబు
జేసె కవచంబు గానిచో చెన్నుఁ గన్ను
లార గనకుందునే యంచు దేఁ జూచి॥ 68

సీ॥ కోర్కె దీరంగ నెవ్వరీ కోమలాంగు
విపులవక్షఃప్రదేశంబు పేర్మిమీర
నిలుచు నాకాంత ధన్య యా లలనకైన
భాగ్యమే భాగ్యమగును త పంబు తపము॥ 69

చం॥ అని యిటు లెంచుచున్ హృదయ మందలికోర్కెలెల్ల మీఱ తా
మనము నతిక్రమించె నన మాటికి మాటికిఁగో మహార్ణణాం
బను మిష నెప్పుచుండగను నాతని జేబుననుండి జారె పై
ననువగు శీలుగల్గి జెలు వారెడి లేఖయొకండు వ్రేల్మిడిన్॥ 70

కం॥ జారిన లేఖను గనుఁగొనుఁ
గోరిక లీరికలు సాగ గొబ్బున దానిన్
జేరి పఠించెను సోదరు
పేరన్ రాబడుట జాల విస్మయ మగుటన్॥ 71

కం॥ నాలుగు మూలల జనకుని
శీలుఁ జెలువారుచుంటఁ ƒ జింతించెను కా
బోలును మజ్జనకుఁడీ
బాలునిమాయన్న కడకుఁ ƒ బంపియె యుండున్॥ 72

చ॥ జనకుఁడు జాబు సీతనికొ ƒ సంగియు నన్నకుఁ బంపఁబోలు మొ
న్ననె గదయేగె నిల్వెడచ ƒ నాథుని పంపున నింతలోనె సీ
తని నిటుబంపుటేలనొ గ ƒ తంబది యేమొ పరాపకారి మ
జ్జనకుఁడు వీనిపట్ల దల ƒ చంగనుబోఁడు గదా యెదేనియున్॥ 73

కం॥ అగుఁగాక లేఖ నంపఁగఁ
దగుకారణ మేమొ విప్పి ƒ దనుగా కనుచున్
తగునిది తగదిది యని యెం
చగ బోకు లతాంగు లెందు ƒ సాహసులు గదా॥ 74

చ॥ మరల యథాప్రకార మను ƒ మానము లేకయొసంగనైన యా
తెరఁగున సీలు జాగ్రతఁగ ƒ దీసియు నంపలి జాబు విప్పి దా
నరయదొడంగి నంతహృద ƒ యాబ్జము వ్యాకులమయ్యెనంగముల్
కరము వడంక జొచ్చెనుజ ƒ గాభ్రమగన్గెను చూడఁ జూడఁగన్॥

కం॥ ఆమూలాగ్రము లేఖను
వేమరుదిలకించి దాన ƒ విశ్రుతముగు నా
భీమవ్యాహారంబుల
యామగువపఠించె నిట్టు ƒ లాత్మగతముగన్

చం॥ విషము నొసంగు మీతనికి వేగమె వేరుదలంపఁబోకు సా
హాస మనియెంచఁబోకుము శు భావళిగల్గును దీనఁ దండ్రికే
డసదృశ కార్యమియ్యది య టంచు దలంపక పిత్రువాక్య వి
దెస కడునేర్పుఁజూపు మది తృప్తిని గూర్చును జా కుమారకా

సీ॥ సాధ్యమైనంత శీఘ్రమే జరిపియట్టి
వార్త నాకంపి సంతోష వార్ధి నోల
లాడనొనరింపు మిది కాదు కూడదంచు
మానకెట్లైన నొనరింపు మాకుమార॥ 78

చం॥ అని పఠియించి యెంచెనిటుఁ గౌరవిషంబు నొసంగు నీనికం
చని లిఖియింప చేతులెటు లాడెనొ యీ నవమోహనాంగునిఁ
గనుఁగొను నెల్లవారలకు గల్గెడుఁ బ్రేమను దుష్టబుద్ధి నాఁ
జను తనయాఖ్య సార్థకము సల్పఁగఁబోలును దండ్రిక్రూరుఁడై

ఉ॥ ఈకమనీయమూర్తి మన మెల్లహరించె నుపేక్షఁజేయనీ
లేకను గాంచి భ్రాత యువ లీలగ పిత్రుహృదీప్సితంబునుఁ
జేకొని చేయఁడే యెటుల జేయఁగఁ దోపదు వీనిఁగాచుటా
హా! కడు చిత్రమిద్ది హృద యంబ పరాకు వహింపఁ బోకుమా

చం॥ పరపురుషప్రశంస విన భావము గొల్పని నాకు నీవనాం
తరమున సుందరాంగుఁడిటు గన్పడు టేలను గన్పడంగనే
సరసకుఁజేరి చిత్తజల జంబున మెచ్చియుఁ గోరుటేల నా
దరతను లేఖగాంచియు ము దంబు నశింపఁ గృశించు టేలనో

॥ సంతస మొక్క కంటను వి చారము వేఱొకకంట నా రమా
కాంతుఁడు గూర్చుఁ జిత్రము జ గంబున ధీరులు సంతసంబునం
దెంతయుఁ బొంగఁబోరు కృశి యింపరు దుఃఖముపట్ల ధైర్య మ
త్యంతము బూనుచుందురు గ దా ధరణీతలమందు నెల్లెడన్॥

॥ గాన ధైర్యంబుఁ దొలఁగి స్రు క్కుంగ నేల
నేయుపాయాంతరముఁ బన్ని యేని వీని
ప్రాణరక్షణ మొనరించి ప్రాణనాథు
గాక బడయుట దగు నేర్పు కలిమి బలిమి॥

చం॥ అలసి సుఖాప్తి సుప్తుఁడయి నట్టికతంబున వీని లేపఁగా
గొలుపదు చిత్తపద్మ మను గుఱ జెలి నఱగనవచ్చు నేమొ నె
చ్చెలి గనరాదు వీనినని చిత్తము నందు దలంచి యాపదల్
దొలఁగు నుపాయ మేదియని తొట్రుపడంగఁదొడంగె చేడియున్॥

కం॥ ఇటు లాలోచింపుచు ను
త్కట వేదనఁ గనుచు బాబు గనుగొను నంతన్
తటుకున యుక్తి స్ఫురించిన
నటునిటుఁదిలకించి ఫకసి తానన యగుచున్॥

గీ॥ విషము నొసఁగుము తప్పక వీనికనుచు
వ్రాసెగద జనకుండు మ ద్భ్రాతకిందు
విషయ నొసఁగుము తప్పక వీనికనుచు
దిద్దు దానను కోరికల్ దీరునటుల॥

ఉ॥ ఏనటు దిద్దితేని యిటు ౯ లేటికి వ్రాసెనొ తం్డ్రియంచు సుం
తేనిఁ దలంపఁడేలనన ౯ నిట్టులొనర్పుము సంతసించు చు
న్మానస మంచు నిందు నను ౯ మానము లేక యొనర్చునట్టులన్
పూనిక వ్రాసియుంటజరు ౯ పున్ దలఁపూను సహోదరుండొగిన్

చం॥ అరమరయేల నింకతుణ ౯ మాఁగఁగ రాదు కృపన్ దలంచి యీ
నరునకు సాయమున్ సలిపి ౯ నన్ సుకృతంబగుఁగాన వే హిత
స్ఫురణ రచించి లేఖనిట ౯ పూర్వపురీతిని నుంచి పైని నే
నరిగెద నెచ్చెలిన్ గనఁగ ౯ నయ్యోఁగదా తడవిందు నిల్చుటన్॥

చం॥ అతిసుకుమారుఁడీతఁడిటు ౯ లాపదనొందక యుంట గాక నా
మతి దలపోసి నట్టులను ౯ మంగళమబ్బు నటంచు నెంచి దు
ర్గతి గనకుండ నిప్పటికి ౯ గావఁగఁగల్గితి ధన్యనైతి నం
చతికుతుకాంతరంగ యయి ౯ యవ్విధిజేయఁగఁ బూనియుంతటన్

వ॥ కమ్మవిప్పి దానన్ గలుగు విషమనువాక్యంబు విషయగా నేత్ర
కమలంబులం దలరారు కజ్జలంబునన్ దిద్దిగ్రహింప వీలుగాకుండు
నట్లుండుటకు నాత్మగతంబునం దలరియథాప్రకారంబుగా నను
మానింప నలవిగా నట్లమరించి తద్రాజకుమారు హృదయ పీఠి
నుంచి.

మ॥ చనఁగా నెంచియు మీనకేతనధను ౯ ర్జ్యాముక్తనారాచ బా
లనితాంతవ్యథచే కృశించుచు గుణా ౯ లంకారుఁడౌ వీని ద
ర్శన మెప్డబ్బునొ నింకపైనని విచా ౯ రక్లిన్న చేతస్కయై
చనఁగాఁ జాలక నిల్వనేరక మనో ౯ జవ్యగ్రదైన్యంబునన్॥

సీ॥ కనులర విప్పి మొగంబు చెల్వీక్షించి
చిత్తంబునందున సిగ్గునందు
నిట్టూర్పులను బల్మి నిగిడించి పాపిష్టి
దైవమా యనుచు మోదంబుడించు
గోటనవ్రేల నేలపై మోటించి వ్రాయుచు
ధ్యాననైశ్చల్యంబు నూనసాగు
నెద్దియో చెప్ప నట్లించుక యోజించి
తనలోన తామెచ్చి కొనగడంగు
కెరలినాసాగ్రదృష్టినిఁ గీలుకొల్పి
జారుపయ్యంట నెరుఁగక జాలినందు
కాలగతి మారునట్టుల గ్గరిత తీరు
మారె సకలంబును నిమేష మాత్రముననుౕ 92

గీ॥ జంటగానుండి మెలఁగియు సంజకావి
గలుగఁబాసిన పెంటిజక్కవ విధాన
నినుని ఫీడిన పద్మినీ వనితమాడ్కి
రాకుమారుని విడిచి యా రామజనుచు॥ 93

కం॥ తనుఁగన వెవకుచు నెదురుగఁ
జనుదెంచెడి చెలినిఁజేగ సఖియా తడవ
య్యెను గద సన్వ్రీడిచియు నెం
దుననుంటివి యింతదనుక తోయరుహాక్షీ॥ 94

చం॥ మదనుని సైన్యముల్ మరియు మాధవుఁడుం జెలువారుచుందురీ
పదమున నొంటిగా దిరుగ వచ్చునటమ్మరొ కన్య; లొంటివై
పదమిడ వీవు నీదుముఖ పద్మము చెప్పక చెప్పుచున్నదో
మదవతి పల్లవాప్తి నను మానము వీడి వచింపు మంచనన్॥ 95
గీ॥ సిగ్గుచే దలవంచి నెచ్చెలినిఁ గాంచి
చాలుచాలింపుమీ యెగ తాళి నింక
ననుచు చెలితోడ గూడి య వ్వనినివీడి
జేరె నిలయము వ్యాకుల చిత్తయగుచు॥ 96
చం॥ పగలొనరించి పద్మినులఁ బట్టితి మేటివికాసమిచ్చి పై
నగ ఛొనరించితిన్ కువల యాళికి సత్కళమాపినాఁడ మి
త్రుగతిని నాదు గుట్టుచెడు రూఢిగ రాజరుఁదెంచనుండె నన్
దిగులున కన్మొరంగె నన నీరజమిత్రుఁడు గ్రుంకె నంబుధిన్॥ 97
చం॥ త్వరపడి కార్యముల్ సలిపి తత్సమయోచితమా నలంక్రియా
స్ఫురణ లొనర్చి త్రోవలను జూచుచు నాయకురాక గోరు పం
కరుహదళాయతాక్షులు ని గారపుఁ గోరిక నిల్లుఁజేరు ధీ
వరులును ముద్దుబిడ్డల య వారితమోదము లత్తరిన్ దగన్॥ 98
చం॥ కలువలరేఁడు వెన్నెలల గాయఁగ నేర్చిన మేటివాఁడు త
మ్ములకును సూడు చోరవిట పుజంపుఁ గోడుమెఱుంగుబోండ్లమ్రో
ములకును నీడు జాబిలియ మూల్యపయోధితరంగజాలని
స్తులతరశుభ్రరోచులు గ దుర్గ్యాన వెల్గెను తూర్పు దిక్కునన్॥

సీ॥ దినమెల్ల గాఢని ద్రను వంచునట్టి గ
    ల్వాలకు సౌందర్యంబెల్ల వాపెఁ గొన్ని
సంఫుల్లలీలభా స్వరగతి మించు త
    మ్ములకాంతులెల్లను బొందెగొన్ని
మిన్కుమిన్కనుచును మెరయు జుక్కల యర
    మాపు జాయల నెల్ల మాపెఁగొన్ని
జారచోరులకు ను త్సాహభంజకముగా
    గడలేని కాంతిచే గ్రాలెఁ గొన్ని
ఘనజకోరంపు టి ల్లాంద్ర గారవమున
    కేలికలై రుచి నెసఁగె గొన్ని
విన్ననెడి పీఠి తొగలరా విందు పాల
    నంబుసలిపెడి తఱకిర ణముల రాణి॥ 100

చం॥ జలజఁపుటిండ్ల తుమ్మెదలు జాయలతో సుఖనిద్ర జెందఁ గ
ల్వలచెలికాఁడు సత్పథము బాలనఁ సల్పఁగ గద్దె నఁడది
క్కుల గల గండుచీకటులు గొంచెములేకయె నాశమొందవె
న్నెలపులుఁగుల్ యథేచ్ఛగ వనిన్ జరియింపఁగ సాగెన త్తఱిన్

చం॥ అలమిన బత్తితోడఁ బవ లంతయు భూరుహకోటరంబులన్
నిలిచి తపంబుసల్పి హావణింపఁగ వేల్పులఁ బూజసల్పఁబూ
వులఁ గొనిరాఁగఁ బోఁదొడఁగు పోలికగుంపులుగూడి కౌశికా
వళి చరియింప సాగెనుజ వంబున నవ్వనరాజ మందునన్॥

సీ॥ [illegible]గంబు చేతను బడలునట్టి
చెలులకన్నుల గ్రమ్మిన శ్రమలవితమున
చంద్రకిరణప్రసారంబు జరుగనెంద
వాశ్వ[illegible]ల నీటి బిందువు లలముకొనియె॥

కం॥ తనయునిపరిపాలనకున్
మనమునసంతోషమంది మహనీయతరం
గనిచయహస్తియుగిన్ జా
చినగతి వారాశి యొప్పె శింజల్లీలన్॥

ఉ॥ అంతట చంద్రహాసుఁడు ద్వి జాములసత్కరరాజితాప్తి న
త్యంత సుఖప్రసుప్తి విడి యల్లన వేదికడిగ్గునంత నే
చెంతలఁ బడ్డ జాబుఁగని చెచ్చెర చేకొని యుగ్రప్రమాదమే
నెంత యజాగ్రతన్ నిదుర నియ్యెడఁ జెందితి నంచు నెంచుచున్

ఆశ్వాసాంతము

చం॥ సవమలమాదిరాజకుల సాగరచంద్ర! భవానినాధస
త్పదయుగలగ్నభావ! రస భావుకసత్కవితార్థహాస్యసం
పదతులదత్తమానస! అ పారకృపారసభావనా సమా
స్పదకరణీయ! సూరిజన వందితధర్మకళాధురంధరా॥

భుజంగప్రయాతము

స్మరారాతి పాదాబ్జ సంలగ్న భావా
పరంధామ సేవాను భావస్వభావా
దురంతారి సంతాన దుర్వార శీలా
పరాస్త్రౌఘ సంఘాత పర్యాప్తకాలా॥

ఇది శ్రీశేషాచలాధీశ చరణసేవాసమాసాదిత కవితా
విచిత్ర దూపాటి వంశపయఃపారావార సుధా
కర శేషాచార్యపౌత్ర వేంకటరంగాచార్య
పుత్ర శేషాచార్యకవి మిత్ర ప్రణీతం
బైన చంద్రహాస చరిత్రంబున
తృతీయాశ్వాసము సంపూర్ణము.

చంద్రహాస చరిత్ర.

చతుర్థాశ్వాసము.

శ్రీరామాసత్కరుణా
సారదృగంచలమరీచి సంజాతసుఖా
ధారవిభవాధిగతసం
సారా! రఘునాథరాయ సారాచారా॥

తే॥గీ॥ అవధరింపుము తద్వనా భ్యంతరంబు
విడచి కంఖాణమెక్కి గం భీరహృదయుఁ
డనఘుఁడగు చంద్రహాసుండు చనఁదొడంగ
శ్రీపురాభిముఖుండయి చిత్తమలర॥

చం॥ కనులకు ముందఁ గన్పడియెఁ ‡ గ్రమరసాలమనోజ్ఞవాటికా
జనితకిసాలభక్షణల ‡ సన్నవపంచమనాదగీతికా
జనితవనప్రియామృదువ ‡ చఃకలితంబగు కేళికావనం
బును పయిగాఁనవచ్చి సుఖ ‡ భూనుము శ్రీనగరీలలామముఁ॥
చం॥ కనుగొని మంత్రిసత్తముఁడు ‡ కమ్మను బంపిన దీపురంబుఁజే
ర్పనె గదయంచు మార్గపుభ ‡ రంబునుహర్మ్యవిలాసభావముల్
గనుచుఁ దొలంగఁ ద్రోయుచును ‡ గన్గొనె సౌధసుధాభిరామభా
జనజనపాలసేవ్యమయి ‡ జానగు మంత్రిగృహప్రదేశముఁ॥
కం॥ అంతట గృహమునకుం జని
మంతిరి సుతుఁగాంచి యో కుమా ‡ రక విభవా
క్రాంతుఁడగు నీదుజనకుఁ డు
దంతము నాచేత బంపె ‡ నరయు మటంచుఁ॥
చం॥ అని తనకుప్పసంబునఁ గ ‡ లట్టి యొకానొక కమ్మఁదీసి యా
యనఘుని చేతికిచ్చి విమ ‡ యంబు గ్రహింపుము వేగనాజ్ఞనా
కొనరగఁ నిమ్మయంచు మృదు ‡ లోక్తులతో వచియించె మంత్రినం
దనుఁడుమనోంబుజాతమునఁ ‡ దాఁబ్రముదాతిశయంబుగాంచుచుఁ
ఉ॥ నవ్వుమొగంబుతోడ సుజ ‡ న స్తవనీయుని జంద్రహాసునిఁ
బువ్వులబూజజేసి రస ‡ పుంజమృదూక్తుల నాదరించి నీ
వెవ్వరివాఁడవో యభిద ‡ యెయ్యదియో యని ప్రశ్నజేసి వా
క్రువ్వ ముదంబుఁ గాంచి తన ‡ కుఁ బిత్రవ్రాసిన లేఖగాంచుచుఁ॥

సీ॥ చంద్రహాసుని యానన ౯ చంద్రుఁగాంచి
యార్యమీరాక మాదుభా ౯ గ్యంపు ఫలము
ప్రాజ్ఞపాదరజం బది ౯ పడకయున్న
భవనమువనమ్ముకాదొకో ౯ భవ్యచరిత॥

ఉ॥ ఆదరమొప్ప నివ్విధి ర ౯ సాకరవాక్కుల గారవించి యా
గాదిలి మంత్రినందనుఁడు ౯ గమ్మను పల్మరు చూచిచూచి స
మ్మోదముతోడ నాగతుని ౯ పూజ్యచరిత్రుని చంద్రహాసుఁబా
ద్యాదిక మిచ్చి ప్రేమఁజెలు ౯ వారగఁ జూచి వచించె నీవిధిన్॥

గీ॥ తావకాగమనంబు నా ౯ తల్లి చెంత
వినిచి యేతెంతు నీరాక ౯ విమలసౌఖ్య
భాగ్యభాజనమంచును ౯ బల్కి మంత్రి
తనయుఁ డంతటఁ దమితన ౯ జననిజేరి॥

కం॥ అమ్మా! జనకుఁడు లేఖను
సమ్మతితోఁ బంపె వినుము ౯ సంగతులను నే
మమ్మట మీకుశలాదులు
కమ్మను లిఖియింపుమనియెఁ ౯ గారుణ్యమునన్॥

చం॥ ఎలమిని జాబుఁదెచ్చిన య ౯ హీనుని గౌరవదృష్టిఁగాంచి నా
తలపుఁ బరిగ్రహించి గుణ ౯ ధామను మత్తనుజాతనిచ్చి కో
ర్కెలు దనివారఁ బెండ్లియొన ౯ రింపుఁడియాశుభవర్తమానముఁ
దెలుపుఁడు సంతసించెదను ౯ దీని నలంఘ్యముగా నొనర్పుఁడీ॥

చం॥ అనివచియించి నీదుతన | యానుఁడనిచ్చి వివాహమింక నా
ఘనునకు శీఘ్రమే జరుపఁ | గా వలయున్ జనకాజ్ఞ మీఱఁగా
జనదన మాతయున్ మిగుల | సమ్మదమంది యటుల్ బొనర్పమం
చును వచియించెఁ దత్తనయః | చూపులఁదాలిచెసిగ్గు మొల్కలన్ ॥

ఉ॥ అంతట మంత్రిపుత్రుఁడు గు | ణాకరుఁడౌ మదనుండు వేగఁ గా
ర్తాంతికదిష్టమై తగు శు | భావహలగ్నమునందు సోదరిన్
సంతతరూపవైభవల | సత్తరరమ్యతరన్ కృశోదరిన్
కంతుని పూవ్రుముల్కి యనఁ | గాఁ దగునావిషయావధూమణిన్

కం॥ వివిధాలంకరణంబుల
మివులన్ భూషింప విషయ | మించె మదనుచేఁ
బువ్రుముల్కిరీతి నచ్చెలి
నవలావణ్యంబు దనిపె | నయనయుగంబున్ ॥

సీ॥ చంద్రహాసుని చెంతకు | సచివసుతుఁడు
సమ్మదంబున జేరి ప్రే | మమ్మునిగుడ
జనకునాన వచించి సౌ | జన్యమెంచి
అనుఁగుఁ జెల్లెలిఁ బ్రేమ పెం | డ్లాడుమనియె॥

గీ॥ పురమెల్ల మివుల న | చ్చెరువుగా నెంతో వి
లాసవంతముగా న | లంకరించి
విషయనుసౌభాగ్య | విభవాభిరామను
కళ్యాణవేదిపైఁ | గ్రాలఁజేసి

తూర్యనిస్వనముల ʃ స్తోకంబుగా మించఁ
బరిణయచిహ్నముల్ ʃ ప్రస్తరించి
చంద్రహాసుని రాజ ʃ చంద్రసంస్తవనీయు
గనకవస్త్రమ్ములఁ ʃ గట్టనిచ్చి
సీ॥ వివిధభూమీసురాశీఃప్ర ʃ విస్తరముగ
మంగళము రూపవంతమై ʃ మందిరమున
చెన్నుమీరంగ మదనుండు ʃ చేసె ననుజ
పాణిపీడన మహామహోత్స ʃ వమ్ముఁ బేర్మి॥

క॥ క్రమముగ వైవాహిక కా
ర్యములన్నియుఁ దీర్చి సుగుణ ʃ రాజితవిషయా
ప్రమదను స్యాలకుభూషా
రమణీయుల సల్పి సాను ʃ రాగముఁ జూపెన్॥

చం॥ అనుజను చంద్రహాసు ముద ʃ మారఁగ నామదనుండు వెంటఁదో
డ్కొని నృపహర్మ్యభాగమున ʃ కుఁ జనియాతఁడ చెల్లికిన్ మగం
డని వచియింప నానృపతి ʃ యష్టుఁడు యోగ్యుఁడు నానువంశమీ
తనివలనన్ ప్రశస్తకలి ʃ తంబుగ మించు నటంచుఁ బల్కుచున్॥

ఉ॥ కూరిమి చంద్రహాసుపయిఁ ʃ గూరిచి యాతని గారవించి స
త్కారమొనర్చి మానసగ ʃ తంబుగ నీతఁడు నాకునల్లుఁడై
మీరినచో మదన్వయస ʃ మిద్ధమహోత్తరకీర్తివ్యాప్తమై
కేరదె చంద్రకాంతులను ʃ గేవలుఁడీతఁ డనంగ నొప్పునే॥

క౦॥ అని తలపోసియు విషయా
వనితామణి చంద్రహాసు ♦ వాల్లభ్యదయా
జనితాలోకసముల చే
దనియించెను హృదయమునను ♦ తాలిమిగదురన్ ॥

ఉ॥ పిమ్మటఁ బెండ్లివార్తఁ బృథి ♦ వీసురుచే దనతండ్రి చెంతకున్
సమ్మదమారఁ బంప నల ♦ తన్మౌసురమౌళియు శోణపట్టణం
బిమ్ముల జేరి దష్టమతి ♦ కీ కధనంతయు విన్నవించఁగా
నమ్మలికమ్ము నంది తన ♦ కున్నది బోయినటుల్ తలంకుచున్॥

ఉ॥ పుత్రుఁడు దష్టచిత్తుఁడయి ♦ భూరికణాకరభాసమానయా
పుత్రిని చంద్రహాసునకు ♦ పూర్వముఁదంబున నిచ్చి స్వీయ చా
రిత్రము వెల్లడించె నివ ♦ రించనసీయదరద్యముఁబు నా
పత్రికఁ జూచి యిట్లు గలు ♦ రన్ దనకేమి ఘటిల్లెనో కదా॥

చం॥ తునుముము వీసినంచును నె ♦ దోవిధి వ్రాయఁదిరస్కరించి తా
ననుజ నొసంగి పెండ్లితగు ♦ నా యొనరించఁగఁ బుత్రకుండు నే
నొనరుచు కార్యమెల్ల నిటు ♦ లూరకెఁ బోవుట చూడఁ జంద్రహా
సునకుఁ జిరాయువుండెనను ♦ చున్ వలియించెడి లీలయే గదా॥

ఉ॥ వ్రాసిన దోండ్డు నాతనయు ♦ వర్తనయోఁదుగఁ దోచుచుండె నీ
దోసము చంద్రహాసునిదె ♦ ధూర్తుఁడతండిటు లేఖమార్చి యా
వేసము వేసియుండనగు ♦ నీనసి యల్లుఁడటంచు నెంచి వి
శ్వాసము నింపరాదు వధ ♦ సల్పక మానగ రాదు నాకికన్॥

సీ॥ తలను చెండుమటంచు తలవరులకొసంగ
పాపిచావక యెట్లొ బ్రదికినాఁడు
ఘోరకాననసీమ క్రూరమృగాళిచే
భక్షింపఁబడఁబోక బ్రతికినాఁడు
పృథులమార్గమమైన శ్రీపురపథమున
మడియక మృతికిఁదా మ్మసలినాఁడు
విషమునిమ్మనుచును విలిఖింప చావక
విషయను బెండ్లాడి వెలసినాఁడు
కటకటా! నాదుదుష్కృత్య కల్పనంబు
చంద్రహాసునిపట్ల సాజన్యకార
ణంబులుగ మించె నెట్లుచిం తామహాబ్ధి
నిదఁగలవాఁడ రిపువధి యించువాఁడ॥

గీ॥ అనుచు వ్యాకులనాతంబు లాశయమున
సారెసారెకు వీవగా సంచలించి
ఆత్మజాని దుండగమొ చంద్ర హాసు కృత్రి
మంబొ తెలియదుగాకని మదిఁదలంచి॥

ఉ॥ శోణపురంబు వీడి మది క్షోభవహింపఁగ దుష్టబుద్ధి పా
షాణశిలావిటంకవిల సత్పృథుకాననపంక్తిదాటి గీ
ర్వాణపురీవిలాసవిభ వంబులుగా దను శ్రీపురంబు హృ
త్కోణగతార్తి పెచ్చరిలఁ గొండొకనాళ్ళకుఁ జేరియచ్చొటన్॥

కం॥ పరిణయచిహ్నకరమై
సిరిపాలఁతికి నాటపట్టు ‡ చెలువునఁ దగుమాం
దిరమును దరియఁగఁ జని మది
దరికొను క్రోధానలంబు ‡ తాపంబీనన్ ॥

చం॥ తనయునిఁ బిల్చి యిట్లు పరి ‡ తాపకరంబుగ సంచరించి నా
తనయను జాతిహీనునకు ‡ ధైర్యమెలుంగని వానికిచ్చి పెం
డ్లిని బొనరింప ధర్మమగు ‡ నేయను తండ్రికి మ్రొక్కి పుత్రుఁడి
ట్లని వచియించె నిర్మలయ ‡ థార్థవచోవిధి తాండవింపఁగన్ ॥

కం॥ మీయాజ్ఞను దీక్షితి నే
నీయెడస్వాతంత్ర్యబుద్ధి ‡ నెఱుఁగ ననుచుఁ గే
ల్దోయి ఘటియించి జనకుని
ప్రాయసమున్ జూపి యర్థ ‡ భంగినుడువఁగన్ ॥

ఉ॥ అంతట దుష్టబుద్ధి హృద ‡ యంబు దహింపఁగ లేఖజూచి వృ
త్తాంతమెఱింగి యిందు విష ‡ యన్ లిఖియించితి మత్సుతుండునా
స్వాంతమెఱుంగఁ డాయెనని ‡ సారెకు నైజదురుద్యమంబు చి
త్తాంతరమందె డాచి యతు ‡ లార్తిభరంబున నంతనొందుచున్ ॥

ఉ॥ ఎవ్విధిఁ జంద్రహాసు వధి ‡ యించెద నెవ్విధిక్రోధమారు నా
నెవ్వగఁ బాయు టెట్టులని ‡ నెమ్మది వ్యాకులమందు నంత మేల్
జవ్వన మింపుగుల్కు తను ‡ జాతయు నల్లుఁడు మ్రొక్కిరంత వా
క్రువ్వఁడు దీవనల్ తనదు ‡ క్రూరత చిత్తములోనఁ దాచుచున్ ॥

సీ॥ సారెసారెకు నెమ్మది । చంద్రహాసుఁ
జంపుయత్నంబులను జేయ । సాగె నతఁడు
స్వాంతమున నొక్కయోజన । సందడింప
నాత్మతాపంబు శమియించె । నంచు నెంచి॥

ఉ॥ ప్రేమను చంద్రహాసు పిలి । పించి మృదూక్తుల గారవించి మా
ధామము నీకతాన సుర । ధామమె యయ్యె నటంచు మెచ్చి నీ
కామితసిద్ధి గల్గుటకు । గా గృహదేవతయైన కాళికిన్
శ్రీమహితానవద్యశశి । శేఖరు నింతికి సేవచేయనా॥

కం॥ ఖండపరశుగేహినికిన్
మెండిలి కొమరుండు బలిని । బెట్టుట మాకున్
కొండొక యాచారము చా
ముండయు నద్దానఁ దృప్తిఁ । బొందును సుమ్మా॥

చం॥ ఇరులు దిగంతరాళముల । నెల్లెడఁ గ్రమ్మెడివేళ మాంసమో
గిరము గ్రహించి కాళికిడి । కేలుమొగిడ్చి వరంబులంద నొం
టరిగ గమించు చుండుటలు । నాకులధర్మము గాన నేఁటి రా
తిరిపయనమ్ముగమ్ముసుక్ము । త్రిపథగాంచుముకొమ్ము సౌఖ్యమున్॥

కం॥ అనిపలికి చంద్రహాసుని
యనుపుగ నందులకు । బయనమగుమని సర్వం
బును సమకూరిచి యొంటిగ
జనుతెంగున్ దెలిపి యతని । సద్మముజేర్చెన్॥

ఉ॥ ఆవల దుష్టబుద్ధి హృద యాంవహాశోకభయాతిరేక దు
ర్భావము నైపలేక యతిపాపుల నల్వుర బిల్వఁబంచి సం
భావనఁ జేసి కాళిగుడి పజ్జకు వచ్చెడి వానితప్పకే
బ్రేవులు తీసి వేగఁ బలి పెట్టుఁడు దేవికిఁ దెంచుచిహ్నముల్॥

ఉ॥ యుక్త మయుక్తమంచు మది నూహ యొనర్పక యాతఁ డెవ్వఁడే
శక్తికి దాసుఁడంచు మది సంశయ మందక చెండి తద్గళ
ద్రక్తము భూతతృప్తికయి ధారుణిపైఁ బ్రసరింపఁ జేసి నా
సూక్తిని నిర్వహింపుఁడుబ హూకృతులన్ బొనరింతు క్రమ్మఱన్

కం॥ అని రత్నభూషలును గాం
చన వస్తువులొసగి పంపఁ జని యవ్వారల్
సునిశితకరవాలములన్
గొని కాళిక యాలయమున గూఢతనుండన్

గీ॥ మాతులుని యాజ్ఞ నెరవేర్ప మానసమునఁ
దలఁచి యా చంద్రహాసుఁడు దారమూర్తి
బలిపదార్థంబులను కేల బట్టి కాళి
కాలయము జేర జనసాగె నతులభక్తి॥

ఉ॥ ఆశల నంధకారరుచి యల్లుకొనంగఁ దొడంగ నొంటిగాఁ
బేశలగాత్రుఁడై తగు నభీరమనస్కుఁడు చంద్రహాసుఁడా
కాశదిశావకాశముల నారయుచున్ జనుచుండ మానస
క్లేశముగల్గె భావముచ లింపఁగ సాగెను బెక్కురీతులన్॥

చం॥ ఇదియిటులుండ శ్రీపురము హేమపతియగు విజయుండు దీర్ఘమౌ
గదము వ్యథావికారములు కల్గఁగ జేయఁగనొచ్చితత్ శ్రమా
స్పదుఁడయి బాధనొందుచును పంచతఁగాంచెఁగ నుండి యంతలో
మదనుని గాంచి ప్రేమము స మంజసలీలఁ జెలంగ నిట్లనెన్॥

కం॥ మంత్రియయి నీజనకుఁడు స్వ
తంత్రమ్ముగ రాజ్యభార తత్పరుఁడై తా
తంత్రజ్ఞానవిదగ్ధా
మంత్రణమున మమ్ముఁ దనిపె మానస మలరన్॥

గీ॥ మొదటనుండి మంత్రి పదవి మీరుండుటఁ
బాలనంబు మాదు ప్రజ్ఞనుంట
నాదినుండివచ్చు ననుచారమయ్యె మీ
సమ మనీష కెన్న స్వాగతములు॥

ఉ॥ ప్రాజ్యరమాభిరామమయి భాసిలుచుండిన మామకీనమౌ
రాజ్యము నింక మీదఁ బర రాజులకున్ వశమౌనొ యేమొనో
మ్రాజ్యము పుత్రశూన్యమగు మాకులమెట్లు భరించునింక స
త్పూజ్యున కీధరాభరము పూజ యొనర్చియొసంగఁ గాఁదగున్॥

చం॥ కలదొక పుత్రినాకు కవి గౌరవనీయవయోవిలాసని
ర్మలతరరూపవైభవవి రాజితగాత్రి తదంగనాసము
జ్జ్వలతరసుందరంబునకు సాటికి వచ్చెడి రాజపుత్రునిన్
నిలిపెద రాజ్యమందుఁ బయి నిన్ దగనల్లునిగా నొనర్చెదన్॥

కం॥ సర్వవిధంబుల లక్ష్మీ
ధూర్వహుఁడగు వాఁడు లేఁడు ♦ దుస్తరమిది, నే
సర్వత్రగాంచితిని యొక
సర్వజ్ఞుఁడు కలఁ డతండు ♦ సంభవ మగునే ॥

కం॥ అని సంశయించు నాభూ
పుని మొగమునుజూచి మంత్రి ♦ పుత్రుఁడు మదిలోఁ
గొనలెత్తు మోదమున నా
తనిపేరుం దెలుపుమని యు ♦ దారతఁ బలికెన్ ॥

చం॥ అనవుడు రేఁడునెమ్మనము ♦ నందునమోదము తాండవింపఁగా
గనులు వికాసభావమునఁ ♦ గ్రాలఁగ నిట్లువచించెఁ జంద్రహా
సునకు మదీయపుత్రికను ♦ క్షోణిభరంబును నర్పితంబుగాఁ
బొనరుప నెంచినాఁడ హిత ♦ ముల్ గలదేనియుదెల్పఁగాఁదగున్

సీ॥ ఎలప్రాయమున యందు ♦ నెల్లవిద్యల నేర్చి
కమనీయతరకీర్తి ♦ గాంచినాఁడు
సద్గుణంబులయందు ♦ సౌజన్యములలోనఁ
బురుడు చూపఁగరాని ♦ పుణ్యమూర్తి
సామ్రాజ్యపాలనా ♦ చాకచక్యములఁగా
ణాచియనందగు ♦ రాచబిడ్డ
శరకళాకౌశలి ♦ సాహిత్యగరిమంబు
నుగ్గుపోతగనొప్పు ♦ నురుయశుండు

సీ॥ శోణకటకరమాభార ౹ శోభితుండు
చంద్రహాసుండు కరగత ౹ చంద్రహాసుఁ
డాత్మజాతను బేర్మి పెం ౹ డ్లాడ రాజ్య
రమను గేల్బట్ట నాకు యు ౹ క్తమని తోఁచె॥

చం॥ అనిశము నాదురాజ్యమును ౹ యాశ్రయము౯ బొనరించియున్న నీ
జనకుఁడు దీనివిన్న మది ౹ సంతస మందియు తీఱుఁ బుత్రుఁడ
న్నను మఱియల్లుఁడన్నను జ ౹ నంబులు వేఱుగ నెంచఁబోరు నా
తనయను నీదుసోదరిగఁ ౹ దత్పరత౯ దలపోయఁగాఁదగు౯ ॥

కం॥ ధరణీశుఁడివ్విధమ్మున
సరసోక్తి నిధానమగు ప్ర ౹ సంగాంతమున౯
ద్వరితగతిఁ జంద్రహాసుని
యరుదేరఁగఁ జేయుమంచు ౹ నాజ్ఞమొసంగె౯ ॥

చం॥ మదనుఁడు సత్వరంబుగను ౹ మందిరము౯ దరియంగనేగి ధీ
సదనుని చంద్రహాసు గన ౹ జాలక యచ్చటి వారిచేత న
క్కొదువ కథావిశేషమును ౹ గూడ శ్రుతిస్థలిఁజేర్చి కాళికా
సదనము జేసి నమ్మఱఁది ౹ సన్నిధికై పయనంబుఁ జేయుచు౯।

కం॥ విధ్వస్తదైన్యుఁడై గా
ఢధ్వాంతమునందుఁ జని త ౹ టాలున నమ్మా
ర్గాధ్వమునఁ జంద్రహాసుని
సాధ్వర్చితుగాంచి మృదువ ౹ చఃఫణితి నను౯।

ఆ॥ మఱఁది! నిన్ను రాజు మాటాడిపొమ్మనె
తడవుచేయ కింక తరలుమయ్య
రాజునాన దాట రాదు రాష్ట్రియులు
ప్రాణమేగుచున్న పట్లనైన॥

కం॥ ఈలోన నేను కాళికి
వైళమపూజావిధుల్ సపర్యసలిపి రా
జాలయమున కేతెంచెద
నాలస్యముచేయకీవు నరుగంగఁ దగున్॥

చం॥ అని మరదిన్ ధరావిభుని యంగణమున్ దరియంగ బంచి తా
గొనకొని కాళిపూజలకు గూడిన యర్థసువస్తుసంతతిన్
గొని హృదయంబు భక్తిరస గుంఫితమై తనదారి ముందు వె
న్కను గనమాని సత్వరము కాళికగేహముఁ జేరె నత్తరిన్॥

ఉ॥ ఆలయసీమ జేరు సచివాత్మజుపై బడి తండ్రిపంపుచేఁ
గాలము వేచియున్న బయకారులు కత్తులడాలు మించఁగాఁ
గాలుభటప్రతానముల కైవడిఁ బైబడి ఖండఖండముల్
జీలిచి మేను సర్వమును జెండిగ్రహించిరి స్కంధభాగమున్॥

కం॥ ప్రెగ్గడ బిడ్డతలంగొని
దిగ్గనప్రభుకార్యభరము దీర్చితిమని లో
మొగ్గుగ మోదము నందుచు
కిగ్గాడి దురాత్ములు పురికిన్ జనిరంతన్॥

సీ॥ చంద్రహాసుండు కాళికా ✽ సద్మమునకు
మదను బంపించి భూవిభు ✽ సదనమునకు
నట్టికిచీకటిలోన నో ✽ క్కరుండు వచ్చు
చుండె శుభసూచకములకు ✽ నుత్సహించి ॥

ఉ॥ వచ్చిన చంద్రహాసుని నృ ✽ పాలుడు గౌరవలీలఁగాంచిపైఁ
జెచ్చెర జేరఁదీసిఁ తన ✽ చేత రహించెడి ముద్దుటుంగరం
బిచ్చి కవుంగలించి కొని ✽ యింతటినుండి మదీయరాజ్యసం
పచ్చతురుండవై చిరశు ✽ భంబులఁ గాంచుమటంచు నిట్లనున్॥

కం॥ చంపకమాల యనం ధీ
సంపన్నిరవద్య యాత్మ ✽ జాతకలదు నీ
వింపుగ నాయమనుం బ్రే
మింపుచుఁ బరిణయముగనుమి ✽ మెచ్చ జనంబుల్ ॥

చం॥ ఇటుల వచించి నేఁడు కృత ✽ కృత్యుఁడనైతిని నాదు జన్మమిం
తటనె కృతార్థభావమును ✽ దాలిచె నాత్మజకర్హుఁడైన యు
త్కటగుణభాసురాత్మకుఁడు ✽ ధన్యుఁడు భర్తలభించె రాజ్యమ
న్నిటను సమర్థుఁడైన నృపు ✽ నిన్ బడిఁగాగొనె సంతసించితిన్॥

కం॥ అని వచియింపఁగ వేల్పులు
ఘనతరసమ్మోదభావ ✽ కల్పన మెదలో
గొనలెత్త పుష్పవర్షం
బునుగురిసిరి మలయవాయు ✽ వులు వీచె నిలన్॥

వ॥ అంత సిద్ధాంతిముఖ్యనిర్దిష్టంబగు నాశుభముహూర్తమున నే విజయభూమీశ్వరుండు నిజబంధుహితామాత్య సామంతపరిజనంబులకు నేఁటిరాత్రికి నాత్మసామ్రాజ్యంబు చంద్రహాసునకుఁ బట్టంబు గట్టెదమనియు నెల్లిచంపకమాలి నొసంగి శుభవివాహంబు గావింతు మనియు శుభపత్రికల వ్రాయించి సర్వస్థలంబులకుఁ బంపిన

కం॥ మంగళనాదమ్ములు దిశ
లంగూలంకషముగాఁ జె ॥ లంగఁగ ధాత్రీ
శాంగణము సర్వవిధముల
మంగళనిలయమ్ముగా స ॥ మంజసమయ్యెన్॥

సీ॥ ధూర్మతలనాయక ॥ సద్మంబునందున
మంగళరావముల్ ॥ మారుమ్రోయ
నాలించి హేతువె ॥ య్యది యంచు తాదుష్ట
బుద్ధియోచెడి వేళ ॥ భూమిసురుఁడు
మంగళపత్రిక ॥ మంత్రికి నొసఁగ నా
తండద్దిచూచి ఖే ॥ దంబువిస్మ
యంబును జెంది యె ॥ ట్లవనీశ్వరుండు ప
ట్టాభిషేకము చంద్ర ॥ హాసునకును

గీ॥ సల్పు నాతండు కాళికా ॥ సద్మమందు
నాదుకృత్రిమమునఁజచ్చి ॥ నాఁడు కాదె
యనుచు యోజించు వేళకే ॥ హంతకులును
మదను శిరమును దెచ్చిరా ॥ మంత్రికడకు॥

ఉ॥ అంతటదుష్టబుద్ధి హృద ♦ యంబున సంశయ ముల్లసిల్లఁగా
వింతదనమ్ముఁగాంచి కడు ♦ వేసరుదాల్చిన పోల్కినుండి దృ
ష్టాంతముఁ బోల్పఁజాలక ని ♦ రంతర దుర్భ్రమ నంది చంద్రహా
సాంతము హంతకుల్ సలిపి ♦ రాతనికెట్టుల రాజ్యమిచ్చుటల్॥

కం॥ కడతేరె చంద్రహాసుం
డడఁగె మదీయాగ్రహాప్ర ♦ యత్నమ్మని ముం
దడుగిడి ఖండితశిరముఁ
బోడఁగని దీపముల చెంతఁ ♦ బోల్చిపోగలుచుఁ॥

ఉ॥ ఖండితశీర్షభాగము జ ♦ గన్నుతనిర్మలఛీవి శేషిస
న్మండితమూర్తియా మదను ♦ మస్తకమంచును నిశ్చయించి తా
గుండియ బాదుకొంచునను ♦ గుం గొడుకా కొడుకా యటంచునో
రెండఁ బ్రపంచముఁ మఱచి ♦ యేడువసాగె ననేకరీతులఁ॥

మ॥ తనయా ! నిన్నుస్వతంత్రపాలకునిగాఁ దాత్పర్యమొప్పాఱ నే
ననయంబుఁ బొనరించుయత్నములు వ్య ♦ ర్థాకారముఁ దాల్చెనీ
తనుభాగంబును గాంచి యెవ్విధమునన్ ♦ దాపంబు సైరింతు ని
న్గనకే నెట్టుల జీవితావధిని నె ♦ గ్గఁసేతురా పుత్రకా॥

చం॥ తల ధరపైని మోదుకొని ♦ తాపమునొందుచు నేడ్చుచుఁ సుతుఁ
దలఁచుచు దుష్టబుద్ధి పరి ♦ తాపమునొందెడి రీతిగాంచి హృ
ద్విలసితశోకభారమున ♦ విశ్వము విస్మృతినొంది వాని భా
ర్య లలిత కుందసాగె విష ♦ యాసతి దాల్చె విచారభావముఁ॥

చ॥ తనయుని జంపికొంటి పరి | తాపకరంబగు నాకుజన్మమే
లని యలదుష్టబుద్ధి తన | యంగనతోఁ జితిఁజొచ్చ నెంచగాఁ
దనయయు భ్రాతృశోకమున | ధైర్యముమాని శరీరమగ్నిలో
న నెనిడ నెంచె శోకరస | నాటకమాయెఁ వారలెల్లరున్

చ॥ అదివిని చంద్రహాసుఁ డభ | యం బభయంబని పల్కికొంచు నే
మొదవె? వచింపుఁడంచుఁ దన | యోలగముల్ విడియేగుదెంచి యు
మ్మదనుని రక్తలిప్తముగు | మస్తకభాగము చూచి కన్నులన్
బ్రిదిలి విచారలీనముగ | వేఁడిజలంబు జనింప నేడ్చుచున్॥

సీ॥ విషయను నాకిచ్చి | పెండ్లిగావించిన
యానాఁటి నీపు ద | యారసంబు
అన్యుఁడటంచు న | న్నరయక కడుగార
వించుచు నుండు నీ | ప్రేమభరము
సామ్రాజ్యమేలెడి | సౌభాగ్యమొనగూర్చి
కనికరించిన నీదు | వినయగరిమ
అనుజని కంటెన | న్ననురాగమునఁజూచి
వర్ధమానునిఁజేయు | వత్సలతయు

గీ॥ భావమున సుస్వరూపసం | పదలఁదాల్చి
మర్మములఁ జెండుచుండెనో | మదన నిన్ను
విడచి నేనెట్లు బ్రతుకుదీ | పృథ్వీభరము
నీవు లేకున్న యెడ నాకు | నిరయసమము॥

చం॥ అనుచును చంద్రహాసుఁడు కరాసిని కంఠముపైని జేర్చినా
యనుగు గతింపనే బ్రతికి యూపయి గాంచెడిసౌఖ్యమెద్ది యం
చును తలద్రెంచికో దలచు చుఁగనుదోయినిమూయునంతఁదా
ననె సురలెల్ల పూజడినొ నర్చిరి దిక్కులు పిక్కటిల్లఁగన్॥

సీ॥ రౌద్రరసంబును రాగరసంబును
ముఖసరోజమ్మున మొలకలెత్త
కరఖడ్గకాంతులు కాంచనభూషలు
వింతవన్నెలతోడ వియ్యమంద
సంభ్రమవేగంబు శాంతస్వభావమ్ము
పాలునీర్వలె నైక్య భావమొంద
కడకంటిచూపులు కారుణికత్వంబు
సుస్వరూపంబున శోభిలంగ

గీ॥ అడకువయు నెయ్యమును మది నంకురింప
భువనమోహనరూపవై భవముగదురఁ
గాళికాదేవి గళగత ఖడ్గమూని
యప్డుప్రత్యక్షమై చంద్ర హాసుఁ దనిపె॥

ఉ॥ మెచ్చితి నీదుభక్తి నెద మెచ్చితి నీభుజవర్తనావళిన్
మెచ్చితి మిత్రభావమును మేదిని నీసుయశఃపతాకముల్
నిచ్చలు తాండవింప ధర ణీ భరముఁ వహియించు మయ్య నీ
కిచ్చెద నెద్దియేన్ వరము లీప్సితముల్ ఘటియింతు నంచనన్॥

సీ॥ చంద్రహాసుండు మోదంబు సాదకీప
కలన్వ భోగమ్ములెన్నియో ఘనచరిత్ర
నాత్మమిత్రుని దయచేయు మంతెచాలు
స్వర్గపరిపాలనంబునొ సంగినట్లు॥

మ॥ అని ప్రార్థించిన కాళియయ్యకొని చిత్తాంకూరితానందభా
జనమై యవ్విధసల్పఁగా మదనుఁడా శాపాశనిర్వ్యజ్ఞుర్
జనకున్ గూర్చి నమస్కరించి జననిన్ సౌజన్యతన్ జూచి మి
త్రుని యాలింగనమున్ బొనర్చియనుజన్ దోస్త్రోడరీక్షింపుచున్॥

చ॥ కనులను మోడ్చునంత నల కాళియుదృష్టిపథంబుదాటె నె
మ్మనమున దుష్టబుద్ధియు బ్రమాదము నందితినంచు మంత్రిస
దను ననురాగభావకల నన్ కవుగింట ధరించి దోషినై
తిని నను సైపుమంచును నుతించెను దత్సతి మోడ్చి కేల్గవన్॥

తే॥గీ॥ అవల చంపకమాలిని హస్తమంది
యాత్మసామ్రాజ్యమును విభ నాకరముగ
నరసి పాలించుచును చంద్రహాసవిభుఁడు
మదనునకు చెంగట నమాత్య పదవి నొసఁగె॥

చం॥ ధరణి సమస్తసస్యకలితంబుగ బంటలఁజోఁదనర్చె, ప్ర
వరులు నృపాలపాలన సుభాగ్యముగాంచి రహించె ధారుణీ
భరము తొలంగె నాకనుచు భావనజేసె మహీవిభుండు ధ
ర్మరుచిరసంవృతంబయి రమాసతి నర్తనసల్పె నెయ్యెడన్॥

కం॥ ఈకథ వ్రాసిన జదివిన
ప్రాకట భోగాలవాల । బహు భాగ్యంబుల్
శ్రీకాంతుఁడు కృపఁజేసి సు
ధాకాంతుల నొసఁగి యెప్పు । డలరుచుగాతన్॥

—♦ ఆశ్వాసాంతము. ♦—

చం॥ అతులిత షట్సహస్రమహి । తాన్వయవార్ధిశశాంక శాంకరీ
పతిచరణాంబుజద్వితయ । బద్ధమనోబ్జ సదాన్నదానస
ద్వ్రతనియతాభిరామ గుణ । వన్మణిమంజులభాసమాన పం
డితజనకీర్తనీయ సుగు । ణస్మరణీయ దయారసోదయా॥

స్రగ్విణి.

నీరజాతాన్వయా । నిత్యసత్యోదయా
ధీరచేతఃప్రియా । దీనమోదోదయా
సూరిగేయవ్రతా । స్తుత్యకీర్తిస్థితా
ధారణాసంగతా । ధైర్యసుశ్రీయుతా॥

గద్య.

ఇది శ్రీశేషాచలాధీశ చరణసేవాసమాసాదిత కవితా
విచిత్ర ధూపాటివంశపారావారరాకాసుధాకర
శేషాచార్యపౌత్ర వేంకటరంగాచార్య
పుత్ర శేషాచార్యకవిమిత్ర ప్రణీత
చంద్రహాస చరిత్రమ్మునందు
చతుర్థాశ్వాసము సంపూర్ణము.